



# Kleur buiten de lijntjes

Een analyse van verzet door middel van ruimtegebruik, ritueel en *framing* in het licht van een Amsterdamse culturele vrijplaats

Scriptie bachelor Culturele Antropologie en ontwikkelingsociologie 2016-2017  
Scriptiebegeleider: **Marije Luitjens**

Door:



**Universiteit Utrecht**

**Lisa de Vries** (4067754)  
[l.a.devries@students.uu.nl](mailto:l.a.devries@students.uu.nl)

**Vera Caris** (4122399)  
[v.g.m.caris@students.uu.nl](mailto:v.g.m.caris@students.uu.nl)



# Kleur buiten de lijntjes

Een analyse van verzet door middel van ruimtegebruik, ritueel en *framing* in het licht van een Amsterdamse culturele vrijplaats



**Universiteit Utrecht**

Lisa de Vries, 4067754 [l.a.devries@students.uu.nl](mailto:l.a.devries@students.uu.nl)

Vera Caris, 4122399 [v.g.m.caris@students.uu.nl](mailto:v.g.m.caris@students.uu.nl)

Begeleidster : Marije Luitjens

Juni 2017

Woorden: 21511



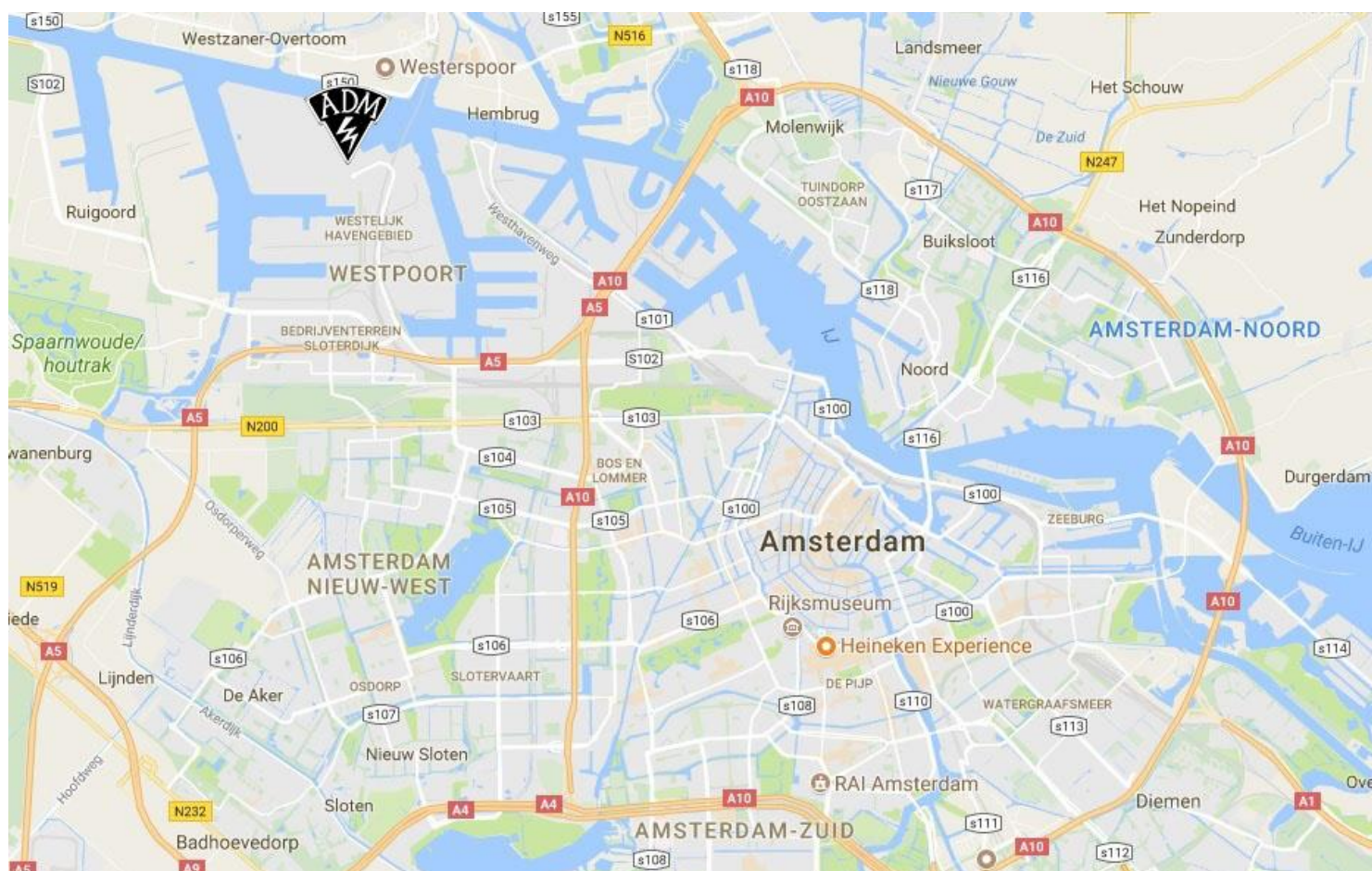


## Inhoudsopgave

Kaarten	8
<i>Acknowledgements</i>	11
<b>Inleiding</b>	<b>14</b>
<b><u>1. Theoretische Hoofdstukken</u></b>	<b>19</b>
1.1 Verzet	19
1.2 <i>Framing</i>	22
1.3 Rituelen	24
1.4 Ruimtegebruik	26
<b><u>2. Context</u></b>	<b>30</b>
2.1 Kraken als Verzet	30
2.2 Kraken in Nederland	31
2.3 De ADM	32
<b><u>Empirische hoofdstukken</u></b>	<b>34</b>
<b>3. Verzet</b>	<b>34</b>
3.1 Ik houd niet van verzet	34
3.2 Percepties van verzet	36
3.3 Where there's resistance, there is power	38
3.4 Vrijheid als drijfveer	39
3.5 Vormen van verzet op de ADM	40
<b>4. Framing</b>	<b>42</b>
4.1 <i>Selling yourself to survive</i>	42
4.2 Identificatie tegenover de buitenwereld	43
4.3 De regie uit handen geven	45
4.4 Eigen framingsinstrumenten	47
4.4.1 Amsterdam Alternative	47
4.4.2 <i>Social Media</i>	48
4.4.3 Festivals	50
<b>5. Rituelen</b>	<b>51</b>
5.1 Festivals	51
5.1.1 De Wintergames	52
5.1.2 <i>Anniversary festival</i>	56
5.1.3 Robodock	57
5.2 Green Ass Garden	59
5.3 Aid Delivery Mission	59
5.4 Rechtszaken	60
<b>6. Ruimtegebruik</b>	<b>61</b>
6.1 Schoon Schip!	61
6.2 ADM als vrije ruimte	62
6.3 Het hek	64
6.4 Wonen op ADM	65
6.5 Verzet en de vrije ruimte	67
6.6 Monument	68

<b>7. Conclusies</b>	<b>69</b>
7.1 Verzet	69
7.2 <i>Framing</i>	70
7.3 Ritueel	72
7.4 Ruimtegebruik	73
7.5 Concluderend	75
<b>Literatuurlijst</b>	<b>77</b>
Bijlage 1: Foto's ADM	82
Bijlage 2: Reflecties	84

## Kaarten



### Locatie van ADM in Amsterdam.

**Fig1.** Kaart van Amsterdam, met de locatie van ADM. <https://goo.gl/maps/AZg7pLDWU82>  
*Bewerkt met ADM-logo op 26-07-2017.*





## Kaart ADM

Fig2. Kaart van ADM, verkregen vanuit archief ADM.



## Acknowledgments

First of all we want to emphasize our gratitude for the warmth and kindness of how the inhabitants of the ADM took us in and included us in their daily life. Without your enthusiasm and tolerance for our curiosity this research would simply not have been possible.

We especially want to thank Suwanne and Asher. For guiding us through the whole process of fieldwork; for always being ready with advice on how to approach things and enlighten us with an ‘inside view.’ You really made a difference in our research with your friendship and honest critical reflections. Second of all there is Daan who played a big part in conceptualizing resistance, you always gave us a critical insight into ADM. Of course, thanks to Ayla for the warm welcome to ADM and including us in ADM-activities. The office group who plays a big part in this thesis and could explain the most difficult laws, court cases and media related questions: Klaas, Koen, Ayla, Hay, Milou and Aukje. Stepik for answering practical questions and providing a warm study place in the office room. We give a big heart to Oscar for letting us sleep in ‘his Onk’. And Tara for her anthropological reflections and interest in our research. ‘Oude Frans’ for all the good times and talks.

All in all, there are so many people to thank: Bart, Vilbjorg, Maikel, Bep, Berk, Stepik, Erica, Jet, Frank, Maik, Hans, Chiva and Marijn.

The person that was really guiding us during the whole process is of course Marije. Thank you so much for all the guidance, critical insight and practical advice to our questions. You always made things clear in theory or practice.

Last but not least we want to thank our test readers, Isabel and Paul.

All our support goes to ADM during their court cases and for the preservation of this cultural free haven.





## Inleiding

In de hoge marmeren hal hangt een imposante kunststoffen constructie. Over twee witte cilinders van vier meter hoog zijn glimmende vinylen lappen gedrapeerd in verschillende tinten geel. Naast het gele kunstwerk staan een aantal gele stoelen naar ramen toegedraaid die uitkijken op de Amsterdamse Ijdok. Verschillende ADM'ers valt het werk op. Een man pakt een lap op en bekijkt deze belangstellend. Andere ADM'ers maken opmerkingen als: *'Wat is dit nou weer?'*, *'Ironisch dat deze kunst dan weer wel geaccepteerd wordt.'*

Een kleine vrouw loopt met haar opgestoken dreadlocks in een zakelijk bruin ensemble binnen. Met zich mee draagt ze een notitieboek. Ze begint te praten met een ADM'er in de twintig. De jongeman vraagt wat zij verwacht van de zaak. Ze antwoordt: *'Dit is een hoger beroep, dus het is moeilijker om tegen de uitspraak van een vorige rechter in te gaan.'* Bij een ander groepje in de hal klinkt er meer twijfel: *'Ik heb het gevoel dat het niet goed komt.'* Er druppelen steeds meer ADM'ers binnen in alternatieve gekleurde kleding gecombineerd met nette jasjes. De hal vult zich tot een vijftigtal mensen. Dan slaat de klok halftien, en klinkt door de luidsprekers een stem, die het gezelschap verzoekt om de zaal langs de hal binnen te lopen, waar een handhavingsagent de groep alert observeert.

ADM staat officieel voor Amsterdamse Droogdokmaatschappij, is een van de grootste gekraakte terreinen in Nederland en is gevestigd in de Westhaven van Amsterdam op een scheepswerfterrein. De ADM is als gemeenschap een van de oudste gekraakte vrijplaatsen van Nederland, die 20 jaar geleden is gekraakt. Op dit terrein wonen 130 mensen van grote variëteit gezien leeftijd, culturele achtergrond en herkomst van verschillende landen en andere vrijplaatsen.<sup>1</sup> Dit heeft tot gevolg dat er een veelheid aan ideeën en ideologieën bestaat binnen de ADM. In hun twintigjarige bestaan heeft het zich meerdere malen moeten verzetten tegen de terreineigenaren en gemeente door rechtszaken en conflicten met de terreineigenaar.<sup>2</sup> Bij deze rechtszaak op 28-03-2017 ging Chidda in hoger beroep tegen ADM met betrekking tot het bodembeding. De rechtszaak was een hoger beroep, waarbij Chidda het terrein weer in hun volledige eigendom willen verkrijgen en het ADM- terrein zo spoedig mogelijk in gebruik wil nemen. Dit was een cruciale rechtszaak voor de ADM, omdat de uitspraak van de rechter tot een ontruiming kan leiden. De verdediging met de rechtszaken van de ADM zijn zo één van de manieren waaruit verzet blijkt en fungeert als een middel waarmee ze hun positie in de samenleving trachten te legitimeren.

---

<sup>1</sup> <https://adm.amsterdam/> Bezocht op 10-12-2016

<sup>2</sup> Bertus Lüske bestormde de ADM met graafmachines en huurlingen op 4 oktober 1998.

Het concept ‘verzet’, dat bij de ADM naar voren komt, roept veel discussie op binnen de antropologie (Hollander en Einwohner 2004, 534). Verzet wordt vaak neergezet als een binaire tegenstelling van overheersing versus verzet. Waaruit *overt resistance*, een vorm van verzet die door doelwitten en observanten wordt herkend als verzet en bedoeld is als zodanig, voortvloeit. Scott (1990) nuanceert dit begrip en vestigt daarbij de aandacht op minder georganiseerde, scherpere en meer alledaagse vormen van verzet. Door deze variaties binnen is het geen verrassing dat er geen heldere consensus bestaat omtrent het begrip verzet.

Door ons onderzoek en analyse van verzet tezamen met verzetsvormen als *framing*, rituelen en ruimtegebruik binnen ADM streven wij naar een toevoeging aan een heldere definitie van verzet. De vraag die wij hierbij analyseren is:

*‘Welke rol spelen framing, rituelen en ruimtegebruik als vorm van verzet bij vrijplaatsen, als de ADM, en hoe ervaren zij hun rol hierin?’*

Sinds de antikraak wet die in 2010 is ingegaan zijn er in Amsterdam vanaf de wetsinvoering en 2012 330 kraakpanden ontruimd. Er bleven slechts 23 kraakpanden in Amsterdam over, waaronder de ADM.<sup>3</sup> Wij trachten met dit onderzoek een stem te geven aan ADM, een vrijplaats die met ‘uitsterven bedreigd wordt’.<sup>4</sup> Door middel van een analyse van ruimtegebruik, *framing* en ritueel komen vormen van verzet bij de ADM naar voren. De ADM is een vrijplaats op een voor krakers onconventioneel haventerrein. Door ADM als casus te nemen voor de analyse van verzet werpt dit een nieuw licht op de redenen en vormen van verzet die krakersbewegingen en vrijplaatsen typeren. Veel ‘culturele broedplaatsen’, als ADM, staan op het punt om te verdwijnen, terwijl de ADM zelf en media<sup>5</sup>, als Volkskrant en Parool, het belang van het bestaan van deze ‘culturele vrijplaatsen’ benadrukken. Zo hebben andere vrijplaatsen deze dreiging van ontruiming ook boven hun hoofd hangen. Zo zijn bekende gekraakte vrijplaatsen als de Vloek in Den Haag en het Amsterdamse Villa Friekens in 2015 ontruimd<sup>6</sup>.

De theoretische relevantie in ons onderzoek ligt in de kritische aanvulling op verzet gezien de brede interpretatie van het concept. Het nuanceren en verscherpen van het concept verzet in een praktische context, als de ADM, is daarmee het beoogde doel dat we met deze thesis

---

<sup>3</sup> ‘Amsterdam kun je geen krakersstad meer noemen’, [Het Parool](#), 23 juni 2012

<sup>4</sup> ADM uitgave 2016 ‘ADM Cultural Freehaven: a living experiment.

<sup>5</sup> Volkskrant ‘Kraken anno 2016’ <http://www.volkskrant.nl/kijkverder/2016/kraken/>; Parool 23 november 2016 ‘Dit is een prachtige locatie’; AD 10 november 2016 ‘Geen vergunning voor kap van 2500 bomen ADM-terrein’. Laatst bezocht op 27-06-2017.

<sup>6</sup> 7 augustus 2015 Parool Krakersbolwerk Villa Friekens in Noord verdwijnt na 13 jaar.

<http://www.parool.nl/amsterdam/krakersbolwerk-villa-friekens-in-noord-verdwijnt-na-13-jaar~a4115580/>

willen bereiken. Tevens kunnen we zo bijdragen aan het theoretisch debat over de relatie tussen *framing*, ritueel, ruimtegebruik en verzet.

### **Methodologische verantwoording**

Ons veldonderzoek bij de ADM heeft van 6 februari tot 17 april 2017 plaatsgevonden.

Voor het verkrijgen van onze data hebben wij gebruik gemaakt van participerende observatie, conversaties & informele gesprekken, video en foto- elicitatie interview, open- en semigestructureerde interviews en een focusgroep.

Vanaf het begin zijn we zeer goed opgevangen door bewoners van ADM. Buiten gemeenschappelijke evenementen was het echter lastig om contact te leggen met bewoners. Ons onderzoek begon immers in februari en door de kou waren veel ADM'ers binnen en weinig in de gemeenschappelijke ruimtes. Door veel over het terrein te lopen, *hanging around*, het aanspreken van mensen en e-mail hebben we de eerste stappen gezet om onze contacten te verbreden en raakte ADM gewend om onze 'nieuwe' gezichten vaker te zien (De Walt en De Walt 2011, 85). Ook het helpen op evenementen was een extra middel om onze zichtbaarheid en toegankelijkheid tot de groep te vergroten. Op ADM is het normaal om diensten voor elkaar te verlenen. Hierin participeren, verbeterde het rapport en gaf ons een diepere kennis van de praktische vormen van verzet. Daarnaast zorgde de actieve houding voor het contact met mensen die we normaliter minder snel zouden spreken. Zo hebben we participierend geobserveerd door mee te helpen met de organisatie van het festival de Wintergames, in de tuin van de ADM te werken, te helpen met koken en voorbereidingen gedaan, een kaart van ADM te maken en mee te denken met posterontwerpen en het workshopweekend. We hebben daarnaast verschillende activiteiten bijgewoond, zoals bijeenkomsten & meetings, bandavonden in de bar, benefieten van de Aid Delivery Mission en de rechtszaken van ADM.

De intensieve betrokkenheid bij ADM zorgde er regelmatig voor dat het niet altijd zichtbaar was voor inwoners van de ADM of we op dat moment bezig waren met het onderzoek. Toen we eenmaal in onze laatste twee weken op de ADM hebben geslapen en volledige dagen besteedden op de ADM, maakten sommige informanten opmerkingen als: 'Dit is even *off the record*, maar zus en zo.' Hierdoor hebben we veel '*inside* informatie' kunnen vergaren.

Naderhand hebben we al onze informanten een conceptversie gestuurd van de empirie voor een verificatie van de informatie en of ze het gevoel hebben dat ADM goed gepresenteerd werd. Ethische vragen over welke informatie naar buiten mag komen en wat



niet hebben we zo veel mogelijk in overleg met onze informanten gedaan tijdens het veldwerk zelf. De feedback die we zo van ADM'ers via de mail hebben gekregen, heeft gezorgd voor een versterking en verduidelijking van ons argument.

De focusgroep is zo een interessante methode die wij hebben gebruikt gezien de groepsdynamiek en het groepsoverleg dat er omtrent vragen ontstaat (Boeije 2010, 139). Zoals eerder genoemd is ADM een grote gemeenschap die zelf regelmatig samenkomt, en al 20 jaar bestaat. Door onze vragen niet alleen in interviewverband (een-op-een) te bespreken, maar ook in groepsverband, kwamen interessante thema's aan bod. Zoals door Duggleby (2005) ook in Boeije (2010) uiteenzet: het is belangrijk om te kijken naar de groepscompositie van een focusgroep, omdat dit invloed heeft op de uitspraken die gedaan worden. De focusgroep was een vrijwillig evenement. Belangrijk is om in acht te houden dat alleen ADM'ers op dit evenement zijn afgestapt die interesse hebben in een discussie. Er was veel uitwisseling tussen verschillende bewoners tijdens de focusgroep, al waren er personen die dominanter naar voren kwamen dan anderen. Zelfs na de focusgroep, werd er regelmatig nagepraat over het evenement, en kregen we reflecties van bewoners op onze vragen tijdens de focusgroep, die niet bij het gesprek aanwezig waren. De uitspraken uit de focusgroep zijn natuurlijk niet representatief voor heel ADM, maar de toenadering paste bij de sociale groepsdynamiek van ADM.

Bij het opzetten van ons onderzoek hadden we het idee om veelvuldig gebruik te maken van foto- en video-eliciterende interviews. Aangezien ADM een samenleving is met veel creatieve mensen, die zich veel visueel uiten, leek dit ons een geschikte benadering. Door met de eliciterende methode vragen te stellen, en herinneringen op te wekken vanuit een ander perspectief dan spraak, worden onderwerpen op een andere manier belicht (Barbash and Taylor 1997, 350). Uiteindelijk hebben we de eliciterende interviews beperkt tot één interview over de Wintergames, waar Lisa een foto en video documentatie van heeft gemaakt. Dit heeft te maken met de korte duur van onze veldwerkperiode en onze algehele kennismaking met veldwerk doen. Deze eliciterende is wel zinvol geweest voor het herinneren van momenten tijdens de Wintergames en zorgde voor een ander perspectief op onderwerpen binnen dit festival.

Om onze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zullen we eerst ingaan op relevante theorieën en concepten. Deze zullen worden uiteengezet in meerdere paragrafen. Eerst zal worden ingegaan op verzet waarna de concepten *framing*, ritueel en ruimtegebruik zullen worden gekoppeld aan verzet zoals deze terug zijn gekomen uit de literatuur. Daarna wordt de achtergrond van kraken in de wetenschappelijke wereld, de geschiedenis van ADM

en onderzoek dat reeds gedaan is op ADM toegelicht. In de empirische hoofdstukken zullen de besproken concepten worden gekoppeld aan de data die tijdens het veldwerk is opgedaan. Ten slotte zal in de discussie en conclusie onze hoofdvraag beantwoord worden. Bijlage 1 bevat beeldmateriaal van de ADM ter illustratie.

# H1 Theoretische hoofdstukken

In dit hoofdstuk zullen we ingaan op het concept verzet, en de manieren waarop dit geuit wordt in rituelen, *framing* en ruimtegebruik. Eerst wordt het discours van verzet uitgelegd. Ten slotte worden uitingen van verzet uiteengezet in de deelhoofdstukken ruimtegebruik, *framing* en ritueel.

## 1.1 Verzet - Lisa de Vries

Binnen de antropologie is er veel discussie omtrent de definitie van de term ‘verzet’ (Hollander en Einwohner 2004, 534). Daden van verzet kunnen collectief, individueel, wijdverspreid of lokaal zijn (Hollander en Einwohner 2004, 535). Verzet wordt vaak begrepen als een politieke actie en is primair de oppositie tegen geïnstitutionaliseerde macht, als een tegenstelling tussen vastgesteld macht en verzet. Zoals Lila Abu- Lughod (1990, 42) observeert: ‘where there is resistance, there is power’.

Verzet is een zeer breed concept, maar onder te verdelen in twee kernelementen. Volgens Hollander en Einwohner (2004, 538) is het eerste kernelement binnen verzet *action*. Bij verzet gaat het niet alleen om de gemoedstoestand van een persoon, maar ook om een actieve handelwijze, zowel verbaal, cognitief als fysiek. Binnen de diverse definities van verzet is een vorm van actie het overkoepelend component (Hollander en Einwohner 2004, 538). De definitie die wij aanhouden is ‘*Actions involving consciousness, collective action, and direct challenges to structures of power*’ (Rubin 1996, 245). Actieve handelingen en directe uitdaging zijn beiden zichtbare onderdelen binnen deze definitie van verzet en hierdoor relevant voor ons onderzoek. Het andere kernelement binnen verzet is oppositie en staat gelijk aan concepten als ‘sociale verandering’, ‘contradictie’ en ‘afwijzen’ (Hollander en Einwohner 2004, 538). Definities onder dit kader zijn ‘*Actively [saying] ‘No, this is not acceptable, this is wrong and I do not want it to happen’ in numerous individual and collective ways*’ (Pickering 2000, 59) en ‘*deliberate rejection of values that sustain existing power relations*’ (Faith 1993, 8). Zodoende zien wij oppositie en *action* als belangrijk voor onze definitie, gezien verzet een actieve handeling in oppositie tot de ander vereist.

## *Overt resistance en alledaags verzet*

**Table I.** Types of resistance

	Is act intended as resistance by actor?	Is act recognized as resistance by	
		target?	observer?
Overt resistance	Yes	Yes	Yes
Covert resistance	Yes	No	Yes
Unwitting resistance	No	Yes	Yes
Target-defined resistance	No	Yes	No
Externally-defined resistance	No	No	Yes
Missed resistance	Yes	Yes	No
Attempted resistance	Yes	No	No
Not resistance	No	No	No

(Hollander en Einwohner 2004, 544).

Binnen de verschillende vormen van verzet in de bovenstaande hebben wij besloten om *overt resistance* en daarnaast alledaags verzet uit te werken. De definitie van *overt resistance* is zichtbaar gedrag en wordt door doelwitten en observanten herkend als verzet en is bedoeld als zodanig. Deze categorie houdt zowel collectieve handelingen als sociale bewegingen en revoluties in, als individuele handelingen van weigering. *Overt resistance* wordt binnen de wetenschap beschouwt als de kerndefinitie van verzet (Hollander en Einwohner 2004, 545).

Alledaags verzet is door de gewoonlijke en normale natuur alledaags (Hollander en Einwohner 2004, 539). In Adas' (1992) beschrijving van alledaags verzet door boeren worden handelingen als diefstal en het mopperen achter de rug van de landheer geschaard (Adas 1992, 128). Alledaags verzet benadrukt daarnaast een constante strategische alertheid van betrokkenen en legt een sterke nadruk op *agency*; dat individuen zelf keuzes maken en onafhankelijk kunnen handelen (Sivaramakrishan 2005, 351). Volgens Scott (*in* Sivaramakrishan 2005, 347) heeft veel verzet van 'ondergeschikte groepen' betrekking op alledaags verzet. Alledaags verzet is anders dan het organiseren van grote protesten. Alledaags verzet wordt vaak ingezet om de onbalans recht te zetten jegens machthebbers, landheren en geldschietters (Adas 1992, 129). Het is een manier voor 'ondergeschikte groepen' om terug te slaan en hun woede te ventileren en zo het hegemoniale systeem uit te dagen (Adas 1992, 133-134). Alledaags verzet is politiek niet gearticuleerd of formeel georganiseerd, maar kan wel zichtbaar voor de samenleving zijn een daad als krakers die binnenglippen bij een stuk land is zo alledaags verzet (Vinthagen en Johansson 2013, 10).

Ondanks de zichtbare ‘*counter-hegemonic embodiment*’<sup>7</sup>, conformeert alledaags verzet grotendeels niet naar de conventionele begrippen van politiek (Vinthagen en Johansson 2013, 10). Voor dit onderzoek is alledaags verzet een geschikt concept, gezien de vele variaties en handzame verhouding tot andere verzetsconcepten.

### **Machtsrelaties**

Inherent aan verzet staan machtsrelaties en vrijheid. Macht is alom aanwezig, is niet gelokaliseerd, maar verspreid, flexibel en omkeerbaar. Deze omkeerbaarheid zorgt voor verzet, wat inherent is aan machtsrelaties. Foucault (*in* Seymour 2006, 303) laat met de uitspraak ‘*Where there is power, there is resistance*’, evenals Lila Abu-Lughod (1990), de verbinding tussen verzet en macht zien en dat ze niet zonder elkaar kunnen bestaan. Elke sociale relatie is zo onderhevig aan een machtsstructuur (Foucault *in* Seymour 2006). Foucault (2006) stelt de vraag: ‘met welke vormen van macht willen we leven en welke vormen willen we beperken en voorkomen?’ De notie van Hegel omtrent vrijheid is daarbij belangrijk om in acht te nemen. Hegel stelt in relatie tot macht dat men alleen vrij kan zijn van bepaalde machtsstructuren als vrijheid actief wordt nagestreefd, men is niet op zichzelf vrij (Nesbitt, 2004, 27). Hegel gaat hier echter vanuit dat men altijd bewust is van zijn of haar vrijheid, terwijl dit bewustzijn niet altijd bestaat. Uit deze definitie van vrijheid is het actief bewustzijn of actief bevechten van beperkende macht structuren belangrijk en te zien als een vorm van *overt resistance*. Vrijheid is hier een toepassing, een soort positieve vorm van verzet (Viriasova 2006, 64).

Door de twee vrij tegengestelde concepten *overt resistance* en alledaags verzet binnen verschillende machtsrelaties te analyseren trachten wij een vollediger inzicht in verzet te krijgen. In de volgende paragraaf zal verder ingegaan worden op *framing* en diens relatie met verzet.

---

<sup>7</sup> *Counter hegemonie* refereert naar de poging om kritiek te leveren op of het ontmantelen van de heersende macht. In andere woorden is het een confrontatie en/of oppositie tussen de bestaande status quo en legitimiteit in politiek, maar kan geobserveerd worden in verschillende levenssferen, zoals geschiedenis, media, muziek, etc. Theoreticus Nicola Pratt (2004) beschrijft de counter-hegemonie als ‘een creatie van een alternatieve hegemonie op het terrein van de maatschappij in voorbereiding op politieke verandering’.

## 1.2 Framing – Vera Caris

Door het ontwikkelen van een informatie-economie door de jaren heen, is de media een platform voor verzet geworden (Moore and Smart 2015, 58). Daarom zullen we kijken naar het concept identiteitsvorming en *framing*. De media en het internet zijn platforms waarin discoursen van *framing* en identiteitsvorming plaats kunnen vinden. Abu-Lughod's (1990, 42) argument herhalend: 'Where there's resistance, there is power' kan men stellen dat er sprake is van machtsrelaties bij internet en media. De media neigt groepen gecategoriseerd als radicalen te marginaliseren (Fairclough 2009; McLeod & Detenber 1999). Het is volgens Dadusc en Dee (2015, 128) cruciaal geweest voor krakers in Nederland om, ondanks het bezitten van eigen communicatiebronnen (flyers, onafhankelijke media etc.), te communiceren met de mainstream media om zo contact te kunnen maken met de autoriteiten.

### Identiteitsvorming

Identiteitsvorming is in constante onderhandeling, fluïde, en is afhankelijk van de context. Dit wil zeggen dat in sommige situaties de identiteit van een groep wordt toegewezen<sup>8</sup>, of wordt gecreëerd door de groep zelf. Een veel bestudeerde manier van toegewezen identiteit is stereotypering. Dit kan worden gezien als een categorisering die het mogelijk maakt om de sociale wereld in soorten mensen op te delen onder simpele criteria (Eriksen 2010). Stereotypen kunnen privileges en verschillen in een samenleving rechtvaardigen.

Anderzijds heb je zelfbewustwording van identiteit. Deze is ook nodig om identiteit te creëren, en sluit aan op de manier waarop een groep zichzelf *framet*<sup>9</sup> en een groepsidentiteit maakt. *Interpellation* is de manier waarop een individu (het subject) doelwit wordt van een door ideologie-opgelegde identiteit (Bassel 2008, 296). Deze ideologie is dikwijls afkomstig vanuit de staat en andere instituties. Volgens Bassel (2008, 296) gaat dit te ver, en hij stelt dat instituties geen absolute macht hebben op de ervaring van identiteit van een individu. Volgens Jenkins (2008, 93) komt individuele identificatie naar voren binnen de voortdurende uitwisseling tussen zelfbeeld en publiek beeld. Zowel de media als de wet kunnen in dit beeld gezien worden als instituties met macht. De toegeschreven identiteit kan invloed hebben op de manier waarop de eigen identiteit wordt gezien. Als men geïdentificeerd wordt als afwijkend, zal de persoon zichzelf als afwijkend gaan zien. Echter kan het individu ook haar labels tegen gaan (Jenkins 2008, 97; Bassel 2008, 296).

---

<sup>8</sup> Ascribed identity

<sup>9</sup> Nadere uitleg volgt

In het kader van kraken hebben Dee en Debelle (2015) geschreven dat de media neigt makkelijke stereotypen op te zoeken tussen het ‘goede’ kraken en het ‘slechte’ kraken. De media creëert een proces van *othering*<sup>10</sup> wat een onderscheidt maakt tussen de decente burger en de kraker. Dee en Debelle (2015) concluderen dat negatieve stereotypering de criminalisering en onderdrukking van krakers heeft geholpen. Krakers bevechten deze criminalisering, maar stellen in een groter licht dat stereotypen kunnen veranderen door de tijd heen, doordat discoursen zijn gecreëerd en voortduren door de media.

### **Strategisch *framen***

Poletta en Jasper (2001, 291) stellen dat identiteit niet alleen expressief is, maar ook een vorm van tactiek en actie kan zijn. Het ‘bevechten’ van stereotypen en het proces van *interpellation* wordt zichtbaar bij strategisch *framen*. Dit is het creëren van *frames* om een specifiek doel te bereiken, zoals het rekruteren van nieuwe leden, mobiliseren, bronnen verkrijgen, etc. (Benford en Snow 2000,624). *Frames* kunnen als middel gebruikt worden om onrechtvaardigheid te profileren binnen groepen, wat een verzetsvorm is tegenover acties en overtuigingen van een autoriteit (Benford en Snow 2000, 615; Gamson et al 1982). En kunnen zo een vijand voor collectieve actie identificeren (Della Porta en Diani 2006, 21). Op dezelfde manier creëren *frames* ook een collectieve identiteit (Poletta en Jasper 2001). Rituelen (H1.3), en ruimtegebruik (H1.4) dragen ook bij aan de collectieve identiteit en het presenteren van identiteit. *Framen* kent een aantal methoden:

*Frame* amplificatie is het idealiseren van bestaande waarden en overtuigingen. De effectiviteit van deze methode is afhankelijk van de bestaande culturele waarden, geloofsovertuigingen en dergelijke in de context (Benford en Snow 2000; Park 1998; Reese 1996). Deze methode wordt veel gebruikt door groepen die veelvuldig worden gestigmatiseerd omdat hun waarden die van de dominante cultuur tegenstaan (Benford en Snow 2000; Berbrier 1998).

*Counterframing* is het creëren van een tegengesteld *frame* dan er op dat moment gesteld is. Dit wordt veelvuldig onderzocht in relatie tot de media (Benford en Snow 2000; Perez & Greene 2016). Groepen hebben weinig te zeggen over de verhalen die organisaties willen behandelen, of hoe de media de claims van activisten representeert (Baylor 1996; Gamson & Modigliani 1989; Klandermans & Goslinga 1996). Het doel van deze methode, is het transformeren van oude betekenissen en begrippen naar nieuwe. Dusdanig kan dit de positie

---

<sup>10</sup> Othering is een vorm van stereotypering waarbij een groep als anders en afwijkend wordt gezien in een versimpelde versie. Zie Eriksen 2010.

van een groepsidentiteit in de samenleving veranderen (Benford en Snow 2000). Dit kan teruggekoppeld worden aan het criminaliseren van een groep. In Nederland was kraken legaal tot in 2010, waar een antikraakwet werd ingevoerd. Het invoeren van deze wet kan gezien worden als een vorm van *frame* transformatie, omdat dit het beeld van krakers heeft veranderd van een politiek verzetsmiddel, naar een criminele actie (Dee 2016).

Ten slotte kan er gekeken worden naar boundary- en adversial *framing*. Dit zijn processen waarin een verschil wordt gemaakt tussen goed en kwaad, en daarmee voorstanders en tegenstanders construeert in een verhaal (Benford en Snow 2000; Hunt et al 1994; Gamson 1995).

Samenvattend is het mediaplatform een ruimte waar om de invulling van identiteit gevochten kan worden. De media interpelleert een bepaald stereotype over een groep, waar een individu zich mee kan identificeren of actief tegen kan verzetten. Door middel van strategisch *framen* kan verzet worden uitgeoefend over bestaande stereotiepe identiteiten, en mensen worden opgeroepen tot mobilisering en rekrutering. Het komende hoofdstuk gaat in op de manier waarop ritueel en verzet met elkaar in relatie staan.

### **1.3 Ritueel - Lisa de Vries**

Het concept ritueel is onderdeel van *performance*. *Performance* kan zich uitdrukken in verschillende aspecten. Het is ten eerste een sociaal proces waarin producten of scènes en evenementen als representatie worden gebruikt voor de rest van de groep of samenleving (Creasap 2012). Daarnaast zijn *performances* zowel deel van het normale leven als een element wat boven het ‘normale’ staat (Kapchan 1995). *Performance* is een belangrijk middel voor de vorming van identiteit (Pimental Walker 2013, 201). *Performance* kan voor zowel afstand als eenheid zorgen gezien het niet alleen de eigen groep, maar ook andere mensen beïnvloeden. Bij politiek-geëngageerde bewegingen kan *performance* zo politieke vraagstukken ter discussie stellen (Shinko 2012, 10).

Turner (1987, 11) benoemt dat met de term *performance* individuen volledige mensen zijn en niet abstracte, gegeneraliseerde, socioculturele entiteiten. ‘*Performance is the presentation of the self in everyday life*’ (Turner 1987, 13). De ‘zelf’ wordt gepresenteerd door middel van de *performance* van rollen, door *performances* die door rollen heen breken en door het aangeven naar een bepaald publiek dat iemand een transformatie is ondergaan van staat en status en waardoor men ook kritiek kan geven op de samenleving (Manning 1985, 40). Het is een



proces van het strijden en verzet tegen de uitvoering van de ‘natuurlijke wetgeving’ van samenlevingen (Turner 1987, 16). Onze definitie van *performance* gaat voornamelijk over het uitdragen van de identiteit door middel van het uitoefenen van bepaalde rollen, waarbij rituelen van belang zijn.

### Ritueel

Ritueel, *performance* en verzet zijn sterk met elkaar verbonden. Een ritueel is voor Turner (1987, 5) ‘*a transformative performance revealing major classifications, categories, and contradictions of cultural processes*’. Volgens Gluckman (1954) bestaan er ‘*rituals of rebellion*’. Bij sociale groepen kan een ritueel gedefinieerd worden als een gestructureerd evenement, ontworpen om een bepaalde ideologie te creëren, versterken of uit te drukken (Creasap 2012). Leach en Haunss (2009) in Creasap (2012) beschrijven dat rituelen belangrijk zijn voor het verbinden van politiek in het dagelijks leven. Op deze manier kunnen sociale groeperingen betekenis geven aan hetgeen wat ze samenbrengt. Creasap (2012) merkt echter op dat dit niet direct een bewuste handeling hoeft te zijn en juist een mechanisme is van gemeenschappelijke gefocuste emoties en aandacht. Dit creëert een tijdelijke gedeelde werkelijkheid die solidariteit en symbolen van groepsdeelname genereert (Collins in Creasap 2012). Deze gedeelde werkelijkheid is ook terug te zien bij de paragraaf over ruimtegebruik onder de naam *scenes*. Symboliek is tevens een belangrijke factor, gezien een ritueel betekenis uitdraagt. Een ritueel wordt erkend als een belangrijke vorm van een sociaal gebruik, vooral als het uitgevoerd wordt door ondergeschikte groepen die zo hun positie tegenover een dominante ideologie demonstreren (Schnell 1995, 301). Schnell (1995) interpreteert zo met zijn studie naar het Shinto shrine festival het ritueel als een geïnstitutionaliseerde mogelijkheid voor het onderhandelen van machtsrelaties en het verminderen van waargenomen sociale ongelijkheden. Mensen reproduceren relaties van macht en dominantie, maar niet in een directe, automatische of mechanische wijze. Ze reproduceren deze eerder door de specifieke constructie van deze relatie. Een constructie die de actor een gevoel van actie geeft, doch minimaal (Bell 1992, 84). Geritualiseerde activiteit is daarom niet simpelweg een herhaalde expressie van vooropgezette ideologie, het is een doorlopend proces van toestemming, verzet en onderhandelbare toe-eigening (Bell 1992, 207).

Een ritueel wordt beschreven als zowel een vorm van sociale integratie of controle, het inprenten van de dominante ideologie in de gedachten van zijn deelnemers (Turner 1969;

Douglas 1973; Rappaport 1979) en het is een instrument voor het tot stand brengen van sociaal politieke verandering door de introductie van nieuwe ideeën (Turner 1974). Schnell beschrijft zo een drumritueel dat van origine het begin van het lokale Shinto shrine festival in Japan markeert. Naderhand werd dit ritueel een medium voor politiek verzet van tijdens de Japanse modernisatie tegen de continue pogingen van de overheid om het ritueel te onderdrukken.

### *Arts of resistance*

*Arts of resistance* wordt door Scott (1990) beschreven als de expressieve praktijken en objecten gebruikt door ondergeschikte groepen om informeel protest te begrijpen.

Scott probeert met zijn werk de communicatie, het alledaagse gesprek, en ritueel in de context van ongelijke macht te begrijpen. Hij baseert zijn metaforen op concepten als alledaags taalgebruik, ideologie, *performance* en dialect (Gal 1995, 408). Alle mensen zijn in de interactie met de publieke wereld noodzakelijk acteurs, gezien de rol die ze naar de buitenwereld opvoeren (Gal 1995, 412). Taal, orale cultuur, *trickster tales*, symbolische interventies en rituelen werken als *performance* en vorm van verzet, waarbij ondergeschikte groepen hun verzet tegen de dominante ideologie uiten (Gal 1995, 418-419). Ritueel als onderdeel van *performance* is een illustratie van verzet, en de verschillende uitingen hiervan. En biedt een toegepast inzicht op het veelzijdige concept ‘verzet’. In de volgende paragraaf zal verzet in relatie tot ruimtegebruik uitgediept worden.

### **1.4 Ruimtegebruik – Vera Caris**

Setha Low is een prominente antropologe in de kwestie van ruimtegebruik, en definieert een structuur voor het onderzoek van ruimte binnen de antropologie: de *study of space*. De *study of space* kan worden opgedeeld in vier dimensies die perspectieven voor het zien van de ruimte beschrijven (Low 2009, 391). De productie en, constructie van ruimte, *embodied space* en taal en spreken in ruimte. Lefebvre (1991) definieert de ruimte als fluïde en contextafhankelijk. Dit is belangrijk in relatie tot verzet, omdat zo ook een betekenis van verzet aan de ruimte gegeven kan worden, en deze betekenis kan veranderen. De richtlijnen van Low zijn in deze zin contextafhankelijk, en fluïde. De productie en constructie van ruimte zullen als ruggengraat fungeren voor de conceptualisering van ruimtegebruik in dit onderzoek.

## Productie van ruimte

De productie van ruimte stelt Low (2017, 34) als: *'how a space comes into existence and opens up questions about the political, economic and historical motives of its planning and development. It emphasizes the material Aspects of space and place-making, but also uncovers the manifest and latent ideologies that underlie this materiality.'* In een licht van machtsrelaties kan Castells (1983, 312) deze notie aanvullen door te zeggen dat vormen van ruimte (gecreëerd door de dominante klasse) gemarkeerd zullen worden door verzet door onderdrukte groepen, en de betekenis van de ruimte zullen veranderen door nieuwe functies te creëren voor de ruimte. Lefebvre doet dit door invulling te geven aan soorten ruimte. Zijn term 'tegenruimte' legt uit hoe het gebruiken en inbeelden van ruimte op een andere manier dan waarop deze bedoeld is verzet creëert, en verzet zich in de werkelijke ruimte manifesteert. *'...against quantity and homogeneity, against power and the arrogance of power, against the endless expansion of the 'private' and industrial profitability; and against specialized spaces and a narrow localization of function'* (Lefebvre 1991, 381-2).

Een uiting hiervan zijn vrije ruimtes. Dit zijn zowel materiële als immateriële ruimtes van een groep die verwijderd zijn van directe controle van dominante groepen en waar vrijwillig in wordt geparticipeerd om cultureel uit te dagen (Polletta in Creasap 2012, 259). Deze definitie komt overeen met de definitie van 'bevrijde ruimtes' die Piazza (2016, 2) geeft over ruimtes gebruikt door krakers. Piazza (2016, 2) voegt toe dat deze ruimtes ook bevrijd zijn van culturele, politieke en sociale relaties, en alternatieve relaties proberen op te bouwen tegenover de logica van het kapitalisme.

*Scenes* kunnen plaatsvinden binnen vrije ruimtes (Creasap 2012, 183). Leach en Haunss (2009, 259) beschrijven de *scene* als 'een netwerk van mensen die eenzelfde identiteit, subculturele of anti culturele waarden, normen en overtuigingen, en ook een netwerk van fysieke ruimtes hebben waar leden van die groep samenkomen'. Enke (2007, 38) beschrijft dat *scenes* autonome vrije ruimte maken binnen de dominante structuur van de stad en onderling verbonden zijn. Hier maken verschillende groepen gebruik van door het organiseren van evenementen in de stad, of het kraken van een plek (Creasap 2012, 183; Piazza 2016, 2). De scenes zorgen voor mobilisering, toegang tot een groep en beïnvloeden de greep die een groep politiek of cultureel zal hebben (Creasap 2012, 182). Op deze manier geeft het concept van bevrijde ruimte ook een invulling aan Low's *study of space* als de sociale productie van ruimte: dit zijn sociale, economische, ideologische en technologische

factoren die resulteren in de indeling van de ruimte en waarmee deze wordt ingedeeld. Ook creëert dit een relatie tussen ritueel (H1.3) en ruimtegebruik in relatie tot verzet, die in de empirie verder naar voren zal komen.

### **Constructie van ruimte**

De fenomenologische en symbolische ervaring van ruimte wordt gemedieerd door sociale processen. Voorbeelden zijn: uitwisseling, conflict en macht. Het is de sociale, psychologische en functionele transformatie van ruimte door middel van uitwisselingen van herinneringen, afbeeldingen, emoties en het dagelijkse gebruik van de plaats. Low (2009) noemt dit de sociale constructie van ruimte. Lefebvre (1991) beschrijft in dezelfde zin de ‘representatieve ruimte’<sup>11</sup>. Deze notie van ruimte beslaat de representatie van de ruimte en betekenisgeving die mensen hieraan geven. Zo zijn protestsymbolen en muurschilderingen verspreid in Parijs in 1968 een symbolische manifestatie van deze ruimte (Lefebvre 1991, 39). In relatie tot *framing* is dit belangrijk, omdat zo ook processen in de media de betekenis van een ruimte kunnen beïnvloeden. Zodoende kan de ruimte door sociale processen, zoals strategisch *framen*, de betekenis van de ruimte veranderen.

Daarnaast is herinnering is een manier waarop verzet sociaal geconstrueerd wordt. Low stelt dat de ruimte vol staat met herinneringen. Isoke (2011) laat zien hoe verhalen over Newark, verteld door vrouwen in Newark, een levende geschiedenis creëren van verzet. Het vertellen van de verhalen van verzet en racisme uit het verleden creëren een gemeenschappelijke identiteit onder de vrouwen en het ruimtelijk reconstrueren van symbolische representaties waardoor tegengestelde redevoeringen mogelijk zijn. Ook gesprek en media gebruikt worden om de betekenis van ruimtegebruik te begrijpen. Dit gebeurt vooral in de vorm van discours. Het discours helpt het plaatsen van een plek binnen een morele geografie, en worden gebruikt om claims te maken op recht op ruimte (Modan 2007, 282).

Samenvattend geven sociale constructie en productie een dubbele dimensie aan ruimtegebruik in relatie tot verzet. Een vrije ruimte is een uiting daarvan, in een tegenruimte, omdat in beide definities geïnstitutionaliseerde macht wordt uitgedaagd door het creëren van vrije ruimte. Andersom laat sociale constructie zien hoe ruimtes een symbolische betekenis construeren, die belangrijk zijn in herinnering en discours.

---

<sup>11</sup> Representational Space

De concepten rondom vormen van verzet en machtsrelaties vormen een universele achtergrond voor het beantwoorden van onze onderzoeksvraag. In de concepten *framing*, ritueel en ruimtegebruik hebben we vervolgens laten zien hoe verzet praktisch tot uiting komt. In het volgende hoofdstuk zal worden ingegaan op de context waarin we deze concepten meewillen vergelijken.

## H2 Context

### 2.1 Kraken in Nederland *Lisa de Vries*

Kraken is het wonen in – of het op een andere manier gebruiken- van een gebouw zonder toestemming van de eigenaar. Krakers nemen gebouwen in, met de intentie deze relatief lang (meer dan een jaar) te gebruiken (Pruijt 2003,1). ‘Krakers’ is een term gericht op mensen die hun kraakpanden veranderen tot langetermijnwoonplaatsen. Een tekort aan woonplaatsen in een stad en een hoge leegstand van panden is een van de basiscondities voor kraken. Amsterdam is hierbij geen uitzondering en er wordt in deze stad veel gekraakt (Pruijt 2003, 1). Dat gebeurde ook bij het ADM-terrein. In de jaren 1970 en ’80, was er een krakersgolf zichtbaar in Groot-Brittannië (Pruijt 2003, 2).

In Nederland is er een beeld van kraken als een sociale en politieke beweging en is er erkenning van de rol van krakers in de strijd om sociale huurwoningen (O’Mahony, O’Mahony en Hickey 2015, 115). De representatie gaat in Nederland verder dan de strijd om sociale huurwoningen en staat als voorbeeld voor de sleutel van Nederlandse politieke en culturele waarden (Manjikian 2013). Veel schrijvers zien kraken, of de acties van bepaalde groepen krakers, als een middel voor de behoefte aan tegengestelde, culturele en politieke expressie (Van der Loo 1984). In de *Lower East Side* suggereert Smith (1994) dat kraken een van de factoren was die langzamerhand en gedeeltelijk het proces van gentrificatie<sup>12</sup> stopt en zo een ‘duidelijk zichtbare krakersbeweging’ ontstond (Smith 1994).

Kraken is in Nederlands sinds 1 oktober 2010 illegaal (Pruijt 2013, 1). Hierdoor is kraken een criminele activiteit geworden met een maximale gevangenisstraf van een jaar, of twee jaar en acht maanden wanneer krakers geweld gebruiken of hiermee dreigen (Pruijt 2013, 2). Volgens Pruijt (2013) zijn er verschillende redenen om te kraken. Deze zijn onder andere : *Entrepreneurial squatting*, wat het opzetten van een establishment buiten de bureaucratie inhoudt. En ‘*Squatting as an alternative housing strategy*’, voor mensen die een huis nodig hebben, maar hun leven willen leiden zonder extreem hoge lasten. Zoals in de volgende paragraaf wordt beschreven doet ADM dit door als kunstenaars, verschillende culturele manifestaties, als festivals en evenementen neer te zetten en door te leven met weinig financiële lasten op een plek buiten de stad en ‘buiten de samenleving.’

---

<sup>12</sup> Gentrificatie is een term die gebruikt wordt om de opwaarderingen van een buurt of stadsdeel op cultureel, economisch en sociaal niveau aan te geven. Gentrificatie gaat samen met het stijgen van de prijzen voor onroerend goed (Boterman 2012).

Door de verandering in wetgeving en het proces van gentrificatie in de hoofdstad hebben wij specifiek gekozen om ons onderzoek uit te voeren bij de ADM in Amsterdam.

## 2.2 De ADM *Vera Caris*

De ADM is een groep krakers die zich vestigen op het ADM-terrein (Amsterdamse Droogdok Maatschappij). Sinds 1877 werd het terrein gebruikt als een scheepswerf, echter in 1977 was er geen activiteit meer op de scheepswerf. Na decennialange leegstand werd het terrein gekraakt in 1997 door mensen die het terrein tot op heden nog bewonen. Bertus Lüske was destijds de legale eigenaar geworden van het terrein. Drie maal heeft hij zelf geprobeerd de krakers van het terrein te verjagen met knokploegen en een graafmachine.<sup>13</sup> De heftigste ontruimingspoging was op 25 april 1998. De graafmachine zette om 6 uur 's ochtends haar tanden in de hoek van het kantoorgebouw, waar vele krakers destijds hun thuis van gemaakt hadden. Veel ADM'ers hadden van het kantoorgebouw hun thuis gemaakt, en moesten hierom vluchten voor hun leven. De traumatische ervaring zit vele ADM'ers van het eerste uur nog vers in het geheugen.<sup>14</sup> Lüske werd in 2003 geliquideerd door onbekende daders (waarschijnlijk uit de onderwereld) waardoor erfgenamen het terrein overnamen.<sup>15</sup> De erfgenamen waar ADM het meeste mee te maken heeft, en een speler zal zijn binnen deze thesis, is Chidda Vastgoed BV. Chidda BV is een vastgoedbeheerbedrijf dat wordt gerund door de schoonzoon van Lüske, en het bedrijf was waarmee Lüske destijds het ADM-terrein gekocht had van de gemeente. De gemeente verkocht het terrein onder een kettingbeding, wat alleen toelaat om de grond te gebruiken als scheepswerf. Daarnaast kan de gemeente de grond terugkopen op gunstige voorwaarden.<sup>16</sup>

De ADM heeft veel te maken met rechtszaken over hun verblijf en het houden van festivals op het terrein. Door niet concrete plannen van de terreineigenaar (Chidda BV) is het terrein niet legaal ontruimd kunnen worden.<sup>17</sup> Onder andere het bestemmingsplan was niet in orde. Ook zijn er constant onderhandelingen bezig tussen de gemeente van Amsterdam en ADM

---

<sup>13</sup> <https://adm.amsterdam/content/1998-04-25-1%C3%BCske-chidda-sloop-ontruimings-actie-3-demolition- eviction-attempt-3> bezocht 18-6-2017

<sup>14</sup> <https://adm.amsterdam/content/1998-04-25-1%C3%BCske-chidda-sloop-ontruimings-actie-3-demolition- eviction-attempt-3> bezocht 18-6-2017

<sup>15</sup> Volkskrant <http://www.volkskrant.nl/binnenland/keiharde-pandenbaas-luske-vermoord~a739827/> bezocht 22-12-16

<sup>16</sup> <http://925.nl/archief/2016/01/08/erven-vermoorde-vastgoedhandelaar-bertus-luske-verliezen-adm-terrein-van-krakers/> bezocht 18-6-2017

<sup>17</sup> Squatnet <https://nl.squat.net/2015/07/14/amsterdam-rechter-oordeelt-spoedeisend-belang-ontbreekt-voor-ontruiming-adm/> bezocht 22-12-16

over de toekomst van ADM. De rechtszaak op ging in op een aanklacht van Chidda BV op de gemeente, omdat de gemeente de antikraakwet niet had gehandhaafd op de ADM.

Op dit moment wordt het terrein bewoond door 130 mensen van verschillende leeftijden, nationaliteiten en beroepen. Kinderen, gepensioneerden, kunstenaars, uitvinders, scheepslieden en andersdenkenden vinden hier hun thuis.<sup>18</sup> Daarnaast wordt het terrein gebruikt als een werkplaats en zijn er door de jaren heen veel festivals en evenementen en initiatieven georganiseerd door de ADM zoals Robodock, ADM Anniversary Festival, de Wintergames en verscheidene concerten en workshops. Wij hebben ons onderzoek gedaan onder bewoners boven de 16 jaar, die vrijwillig mee wilden helpen aan het onderzoek. Het onderzoek liep van 6 februari 2017 tot en met 17 april 2017 onder begeleiding van Marije Luitjens.

Meerdere wetenschappelijke werken vanuit verschillende disciplines zijn geschreven over ADM. Zo hebben van Dam, Eshuis en Aarts (2008) onderzoek gedaan naar zelforganisatie binnen ADM in vergelijking met een golfresidentie. Uit het onderzoek volgde dat voor ADM zelforganisatie een doel is en ADM ervaren wordt als een dorp. Ook is er sprake van sociale uitsluiting op selectie van bijdrage en veiligheid voor ADM. Daarnaast zijn er meerdere stages en studentenonderzoeken gehouden op ADM. Onderwerpen zoals ADM-woningen, counterculture, en het behoud van cultureel immaterieel erfgoed kwam hierbij naar voren.

### **2.3 Kraken als verzet** *Lisa de Vries*

Het urbane kraken is een van de vele proactieve en grotendeels niet-gewelddadige bewegingen van verzet. Krakersbewegingen dragen een specifiek antiautoritaire en antikapitalistische kijk uit door het vermijden van enige betrokkenheid met mechanismen van kapitalisme en consumentisme (Cattaneo en Engel-Di Mauro 2015, 2). Urbane krakers erkennen staatsinstituties als onderdeel van kapitalistische relaties en zijn hierdoor even problematisch (Cattaneo en Engel-Di Mauro 2015, 344). Deze beweging van krakers is gegrond op de ontwikkeling van alternatieve praktijken, die het openen en het gebruiken van urbane gebieden bevorderen om een andere maatschappij te bouwen. Dit wordt gedaan door middel van het experimenteren met alternatieve manieren van leven en het in gebruik nemen van egalitaire idealen (Squatting Europe Collective 2013). Krakersplekken ontwikkelen de infrastructuur voor alternatieve manieren van leven (Cattaneo en Engel-Di Mauro 2015, 345). Het vormt verzet tegenover kapitalistische manifesten en stelt de ontwikkeling van

---

<sup>18</sup>ADM <https://adm.amsterdam/> bezocht 9-12-16



ecologische en sociale *resilience* in staat om de maatregelen van de ‘bourgeois ontwikkelingen’ tegen te gaan in urbane gebieden (Cattaneo en Engel-Di Mauro 2015, 345). Het actief handelen en het bewust niet deelnemen in de machtsstructuur van de maatschappij laten zien dat ADM met zijn streven naar vrijheid door middel van het afwijzen van gestandaardiseerde normen en waarden een actief voorbeeld proberen te zijn van hoe het ook anders kan. Dit is een vorm van verzet die de maatschappij uitdaagt en zo laat zien hoe het anders kan. Ze wijzen zo duidelijk een bepaalde manier van leven af en lijken hiermee te zeggen: *‘No, this is not acceptable, this is wrong and I do not want it to happen’ in numerous individual and collective ways*<sup>19</sup>. Het al dan niet bewust zijn van het afwijzen van een bepaalde manier van leven stelt de term *overt resistance* aan de kaak. Krakers en het kraken op zich staan gelijk aan het handelen buiten de gevestigde orde, waarbij de term *overt resistance* ook centraal staat (Hollander en Einwohner 2004, 545).

Er kwam veel verzet tegen de wet uit 2010 voor het criminaliseren van kraken. Er kwam een ondersteunend discours die krakers neerzette als informele leveranciers van culturele en sociale plekken, waarbij gerefereerd werd naar ‘verzet’. Gezien de overheid niet in staat is of ongewillig is om deze diensten te leveren, terwijl bepaalde krakersgroepen dit wel doen (O’Mahony, O’Mahony en Hickey: 2015, 120).

---

<sup>19</sup> Pickering, Sharon. 2000. ‘Women, the home and resistance in Northern Ireland.’ *Women and Criminal Justice* 11:49–82.

## Empirische hoofdstukken

Een witte bestelwagen rijdt door de enkele weg richting een groot hek. De weg, die een vertakking is van de eindeloze Hornweg, vertoont enkele tekenen van ouderdom. De weg is gescheurd door het midden, en op enkele plaatsen zijn gaten in de weg provisorisch gedicht met klodders asfalt. Aan beide kanten van deze weg staan woonwagens en caravans. Velen van vaalwitte kleur. Op dit terrein wonen zo'n 60 personen die zich des te dichter bij het grote hek, in grotere dichtheden hebben gemanifesteerd. Het hek is de toegangspoort tot het onlangs 20 jaar gekraakte ADM terrein, gelegen in de Westpoort haven. De enkele weg mondt uit tot een 3 meter hoog ijzeren hek met schuifmechanisme. Op de verticale buizen van het hek is met zwarte verf 'ADM' geschilderd.

### H3 Verzet – Lisa de Vries

De leidende definitie voor verzet voor ons onderzoek is '*Actions involving consciousness, collective action, and direct challenges to structures of power*' (Rubin 1996, 245). De ADM heeft een opmerkelijke relatie met het concept verzet. Een zekere discrepantie vindt plaats tussen onze definitie van dit concept en de percepties van de bewoners van de ADM op hun activiteiten. Gezien hun huidige 'strijd' komen er echter zeker noties van verzet naar voren. Om meer inzicht te krijgen in deze discrepantie op de ADM worden hun aanvankelijke associatie met verzet, de verscheidene machtsstructuren waar de ADM mee te maken heeft, percepties op verzet, de rol van vrijheid en de verschillende vormen van verzet besproken.

#### 3.1 *Ik hou niet van verzet*<sup>20</sup>

Klaas', actief binnen de officegroep en rechtszaken, eerste ingeving over verzet is : '*Verzet is een reactie, niet iets wat je zou moeten willen*'.<sup>21</sup> Zoals Klaas laat zien voelt een deel van de bewoners van de ADM zich in eerste instantie niet verbonden met het begrip verzet of heeft zelfs negatieve associaties met dit begrip.<sup>22</sup> Zo wordt vaak in eerste instantie genoemd dat de ADM geen verzet uitoefent; associaties met het verzet in de Tweede Wereldoorlog en de gewelddadige acties van krakers in de jaren '80 worden snel gemaakt.<sup>23</sup> Verzet wordt vaak als lastig gezien en niet als iets waar de meeste bewoners zich mee identificeren. ADM'ers

---

<sup>20</sup> Interview Klaas 03-03-2017

<sup>21</sup> Interview Klaas 03-03-2017

<sup>22</sup> Interview Suwanne 13-04-2017, Interview Klaas 03-03-2017

<sup>23</sup> Interview Maik 21-02-2017, Interview Klaas 03-03-2017,

hebben wel het gevoel dat ze strijden en ergens voor staan, maar die strijd noemen ze geen verzet, maar heeft meer betrekking op ‘creëren’.

De huidige rechtszaken waarin de ADM verwickeld is en de bijkomende dreiging van uitzetting worden daarentegen wel aangeduid als ‘een strijd’. Er wordt ook wel letterlijk gesproken over ‘de strijd’ die ADM aan het voeren is. Met deze strijd wordt gerefereerd aan de huidige rechtszaken met Chidda die al sinds 2015 bezig zijn. De strijd heeft eveneens betrekking op het creëren van manifestaties.<sup>24</sup> Met deze manifestaties wordt het maken van kunst, festivals en evenementen bedoeld. Je ergens tegen afzetten hoort daarentegen niet bij de idealen van de ADM, die betrekking hebben op de afwezigheid van een ideologisch manifest of vaste regelgeving, zelforganisatie, economische onafhankelijkheid, vrijheid en het samenwonen als groep.<sup>25</sup> Hierbij gaat het niet per definitie om het uitoefenen van verzet in de zin van tegen iets zijn. Zo zijn voor de ADM handelingen als het koken met etensresten van *food waste* voornamelijk praktisch, terwijl dit voor buitenstaanders als verzet bestempeld kan worden.<sup>26</sup> Daan zegt hierover ‘*We hebben gewoon een andere culturele kijk*’.<sup>27</sup> Zo ook bij de Aid Delivery Mission, een kookactiegroep, die verder in hoofdstuk zes besproken zal worden. Hier wordt het helpen van mensen niet gezien als verzet, ondanks het feit dat de activiteiten van de kookgroep worden verhinderd door de overheid. Zo zegt Marijn<sup>28</sup>: ‘*Het is niet alsof ik met een molotov in mijn hand een barricade omver help, een hek doorknip of andere leuke dingen*’.<sup>29</sup> Verzetten is voor de bewoners van de ADM vaak geen doel op zich. Suwanne<sup>30</sup>, een actieve bewoonster zegt hierover: ‘*Verzet klinkt te heftig, niet waar wij voor staan, dat is waar de discrepantie zit, denk ik. Maar ik wist ook geen betere term te verzinnen ofzo, ach ja we doen het er ook mee*’.<sup>31</sup>

ADM-ers hebben dus vaak associaties met het begrip verzet waar ze zich niet graag aan verbinden. Toch houden ze er zo hun eigen percepties op verzet op na, waar ze zich wel aan verbinden.

---

<sup>24</sup> Interview Milou 07-04-2017

<sup>25</sup> Focusgroep Vilbjorg, Maikel, Ayla, Daan, Suwanne 15-03-2017

<sup>26</sup> Focusgroep Suwanne 15-03-2017

<sup>27</sup> Focusgroep Daan 15-03-2017

<sup>28</sup> Heeft veel ervaring met actiekeuken en heeft ook gewerkt met actiekeuken Rampenplan.

<sup>29</sup> Interview Marijn en Chiva 11-04-2017

<sup>30</sup> Suwanne is een van onze sleutelinformanten en heeft ons gedurende het hele proces van veldwerk op de ADM begeleidt en praktisch advies gegeven.

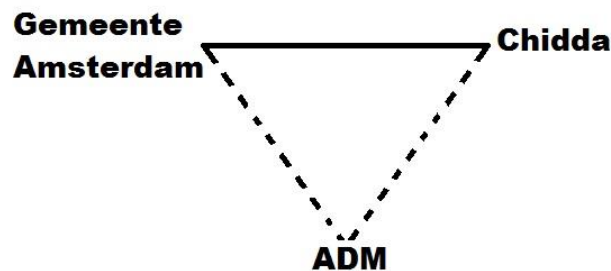
<sup>31</sup> Interview Suwanne 13-04-2017

### 3.2 Percepties van verzet

Hoewel niet iedereen op de ADM het eens leek te zijn met de term verzet kregen we wel veel inbreng over hoe ADM'ers verzet definiëren en welke praktijken en ideeën er wel onder vallen op de ADM. Daan, die veel met ons reflecteerde over verzet binnen de ADM, zegt ook: *'We zijn meer ons eigen ding aan het maken, we benoemen het niet met verzet. Het impliceert wel dat we er mee bezig zijn'*.<sup>32</sup>

Zo wijst Maik, oprichter van Robodock, een festival met een sterk politieke insteek, ons op de driehoeksverhouding waarin de ADM zich sinds oprichting in begint. Deze verhouding slaat terug op de politieke situatie met de gemeente Amsterdam en maffiosi; Chidda, waarin ADM in het midden staat. Met Robodock wilde Maik terugslaan op een indrukwekkende manier wat leidde tot zijn term 'culturele zelfverdediging'. Hiermee wordt het maken van kunst en alternatieve plannen als protest bedoeld.

#### 'Machtsdriehoek' ADM



Verzet klinkt te 'hardcore' voor de ADM, waar mensen voornamelijk bezig zijn met creëren en, zoals Suwanne, actief binnen ADM en woont op ADM sinds oprichting, verwoordt, *'ons eigen ding doen'*.<sup>33</sup> De culturele manifestaties van de ADM worden niet direct gezien als verzet, maar als een alternatief binnen de samenleving, wat betreft zienswijze en doen.<sup>4</sup> Dit heeft betrekking op het kernelement *action* (Hollander en Einwohner 2004, 538). Daarbij gaat het om een actieve handelwijze en niet alleen de gemoedstoestand van een persoon.

<sup>32</sup> Focusgroep Daan 15-03-2017

<sup>33</sup> Interview Suwanne 13-04-2017, Interview Bart 19-03-2017

ADM'ers lijken zich in eerste instantie niet altijd bewust te zijn van hun acties in relatie tot verzet. Door middel van hun activiteiten buiten de 'geldmaatschappij' wijzen ze bepaalde machtsstructuren als het kapitalisme en consumentisme af. Waarbij de ADM zich positioneert tegenover de kapitalistische 'rechtse' samenleving door anders te leven, wijzen ze tegelijkertijd deze sociale structuur af, waaruit het kernelement 'oppositie' blijkt (Hollander en Einwohner 2004, 538). Zoals Milou, lid van de officegroep, over het anders doen spreekt: *'Als je ons ziet, dan moet je er iets mee, je kan er niet omheen. Als je kijkt naar verzet in de poëtische zin dan verzet je iets, zet je het ergens anders, dan is het ADM één groot verzet.'*<sup>34</sup> Het zijn van een alternatief is wat de ADM typeert. Veel ADM-bewoners definiëren verzet dan ook als de boel een klein beetje anders maken dan ervoor. Klaas ziet dit als een vorm van activisme: laten zien dat het ook anders kan in de wereld. Daan definieert verzet als volgt: *'Je ziet iets, waar je het niet mee eens bent: je werkt er niet aan mee, je doet iets anders. Dit is meer richting mijn definitie.'*<sup>35</sup> De ADM is voor veel bewoners een verademing omdat het een eigen alternatieve levenswijze biedt.

Op de ADM verzet men zich door 'niet mee te doen.', bijvoorbeeld door niet deel te nemen aan het heersende economische systeem. Dit is onder andere mogelijk door de lage woonlasten op de ADM. De ADM, als krakersbeweging, draagt zo een specifiek antiautoritaire en antikapitalistische kijk uit door het vermijden van enige betrokkenheid met mechanismen van kapitalisme en consumentisme (Cattaneo en Engel-Di Mauro 2015, 2).

Een aantal stoelen staan om een tafel met verscheidene broodjes en sappen. Hay legt uit dat *'met het mooie weer, het vaker later begint.'* Langzaam druppelen Ayla, Koen en Anneke binnen. Koen leunt tegen de muur en Ayla pakt wat broodjes. Klaas komt binnen en spreekt: *'Onze volgende rechter is een VVD'er.'* Koen: *'We staan sterk in de zaak, dus niet bibberen.'* Klaas grapt naar Koen: *'Draag een Armani suit, zodat je er echt staat.'* *'Nee dat is ongemakkelijk'* roept de rest lachend. Er wordt daarna over een weer gesproken over wat de beste strategie is om de wethouders van gemeente Amsterdam te benaderen. Koen spreekt daarna verontwaardigd: *'Dit is een verlies van een culturele gemeenschap. Je schopt een heel dorp uit hun huis!'* Klaas spreekt vervolgens rustig: *'Ervaring leert dat niet meewerken zorgt voor ontruiming.'*<sup>36</sup>

---

<sup>34</sup> Interview Milou 07-04-2017

<sup>35</sup> Focusgroep Daan 15-03-2017

<sup>36</sup> Bijeenkomst overleg rechtszaken officegroep 12-03-2017

Verder heerst er het idee binnen ADM dat verzet het niet meegaan is met wat van je verwacht wordt, door wie dan ook. Zo ook met de rechtszaakbijeenvolgen, waarbij duidelijke strategieën van verzet naar voren komen. Of door het tegengaan van activiteiten waar men het niet mee eens. Pickerings definitie is hier van toepassing. Zo gebeurt dit ook bij de rechtszaken en de groene idealen die bepaalde ADM'ers er op na houden. Door Chidda telkens op de vingers te tikken bij het kappen van bomen in en op de rand van het ADM-terrein en andere overtredingen van de Flora- en faunawet wil de ADM aan de wereld laten zien wat voor een soort bedrijf Chidda is<sup>37</sup>.

Na de veelvuldige gesprekken en interviews op de ADM is het opvallend dat verzet binnen ADM normaal is. Veel bewoners zien het meer als ergens vóór staan dan dat verzet betekent om tégen iets te zijn.

### ***3.3 Where there is resistance there is power***

Foucault benoemt (*in* Duncome 2008, 2010) dat macht voorkomt in verscheidene vormen en in complexe relaties in de samenleving. Macht is daarbij alom aanwezig, niet gelokaliseerd, maar verspreid, productief, flexibel en omkeerbaar. In het proces van de rechtszaken is een heel nieuw tijdperk aangebroken op de ADM. Door speculatie over een eventuele ontruiming ervaren de bewoners van de ADM steeds meer druk<sup>38</sup>. Zo is de krakersvrijplaats ADM in het midden belandt van een politiek spel van de gemeente Amsterdam en Chidda. Suwanne zegt over de toekomstonderhandelingen met de gemeente Amsterdam: *'In de onderhandelingen wordt ook aan de ene kant gezegd er is twee miljoen om jullie te ontruimen, maar er is geen geld beschikbaar voor herhuisvesting, er is ook geen plek voor jullie in Amsterdam. Het is ook niet zo van dat zijn medestanders ofzo'*.<sup>39</sup> Zo benoemt Foucault (*in* Seymour 2006, 303) *'Where there is power, there is resistance'*, waar de druk die de gemeente Amsterdam op ADM legt en het verzet daartegen naar voren komt. Foucault laat zo net als Abu-Lughod (1990) zien dat verzet en macht met elkaar verbonden zijn en niet zonder elkaar kunnen bestaan.

Berk, oprichter van festival Wintergames, schrijft over het proces van gentrificatie in 2016 in het tijdschrift *Amsterdam Alternative*:

---

<sup>37</sup> Interview Bep 04-04-2017

<sup>38</sup> Interview Milou 07-04-2017

<sup>39</sup> Interview Suwanne 13-04-2017

*'After the squatting ban in 2010, the decay of social solidarity, gentrification and austerity, Amsterdam is been having trouble with keeping it's alternative/underground scene inside the ring. [...], promised free Amsterdam is a fantasy. Boohoo. This doesn't have to be reality. Reclaim space and time. Creative innovation is the only way forward. This town thrives on the chaos magicians and free roaming freaks maintaining subversive options. [...].'*<sup>40</sup>

Berk beschrijft zo processen van macht als gentrificatie en kapitalisme die ten koste gaan van kunst en cultuur , waar de ADM kritiek op levert.

### 3.4 Vrijheid als drijfveer

*'Een soort bezigheidstherapie is die vrijheid van ons. Het creëren van je eigen ideale leefomgeving dat je dat zelf mag vormgeven en kan doen zonder dat iemand zegt dat dat niet mag of niet goed is. Bij mij ligt het dan heel erg bij die grote kraakpanden [...],wij zoeken alle grenzen op die de overheden aankunnen'-Maik.*<sup>41</sup>

Bij het bespreken van verzet op de ADM gaat het gesprek al snel over vrijheid. Voor Maik is dit het creëren van een ideale leefomgeving, buiten de overheid om. Volgens Bart zijn mensen op de ADM ook niet bezig met verzet; ze zijn bezig met vrijheid en 'hun eigen ding doen.'<sup>42</sup> De vrijheid om jezelf te zijn en te ontwikkelen, de onbeperkte mogelijkheden en het vormgeven van je eigen leven is hier van belang. Op de ADM wordt meer vrijheid door ADM'ers ervaren dan op andere plekken in Nederland of de stad.<sup>43</sup> Vrij zijn van de commercie en het gehaaste leven zijn hier van belang. Wat een soort vrijheid van de regels van de maatschappij genereert. Op de ADM wordt vaak de vrijheid van het kunnen werken, leven en 'spelen' op eenzelfde plaats benoemd. De sociale structuur van de ADM is ingedeeld door de bewoners zelf, waar autonomie een rol speelt en zoals Milou aanhaalt: *'dat anderen het niet begrijpen en het helemaal van jou is geeft je misschien nog meer vrijheid'*.<sup>44</sup> Vrijheid is een gedeeld doel op de ADM, waar afzetten eerst nodig is om dit doel te bereiken. Maar dit afzetten , het verzet, is niet het eerste doel. Zo observeert Bart: *'Het zoeken naar vrijheid is verzet'*.<sup>45</sup> Veel mensen zijn voornamelijk bezig met hun eigen weg zoeken. Om dit standpunt

---

<sup>40</sup> Berk in Amsterdam Alternative *JOB OFFER; FULL TIME! AMBITIOUS FORMALIST CAPABLE OF DISSOCIATING ACTIONS FROM ETHICS TO HELP RELOCATE/EVICT THE ILLEGAL OCCUPANTS OF THE ADM TERRAIN. 05-01-2016* <http://amsterdamalternative.nl/articles/1581>. Bezocht op 20-06-2017.

<sup>41</sup> Maik in video Maik- Freedom Fighter 03-05-2010.

<sup>42</sup> Interview Bart 19-03-2017

<sup>43</sup> Focusgroep Maikel 15-03-2017

<sup>44</sup> Interview Milou 07-04-2017

<sup>45</sup> Interview Bart 19-03-2017

te verduidelijken verwijst Suwanne naar de film ‘*vrijheid is hard werken*’.<sup>46</sup> Het zoeken naar vrijheid is zo een drijfveer en een impliciete vorm van verzet. Daarom is Hegels notie van vrijheid belangrijk om in acht te nemen. Zo stelt Hegel dat men alleen vrij kan zijn als vrijheid actief wordt nagestreefd, waardoor men niet op zichzelf vrij is (Nesbitt 2004,27). Bij de ADM wordt vrijheid actief nagestreefd en is door het alternatieve leven een toepassing, een soort positieve vorm van verzet (Viriasova 2006, 64).

### 3.5 Vormen van verzet op de ADM

Onze leidende definitie ‘*Actions involving consciousness, collective action, and direct challenges to structures of power* (Rubin 1996, 245)’ en de twee kernelementen *action* en oppositie (Hollander en Einwohner 2004, 538) laten zien dat er wel degelijk een verbinding met de activiteiten van de ADM en verzet plaatsvindt. Zo is de ADM als vrijplaats door middel van het organiseren van culturele manifestaties een bewust alternatief voor de samenleving, waardoor de bewoners tegelijkertijd het machtsproces van gentrificatie blootleggen en zo de gemeente Amsterdam en Chidda uitdagen en provoceren. Daarnaast speelt het kernelement ‘oppositie’ een belangrijke rol in de activiteiten van ADM, door het bewust ‘anders’ te doen wijzen ze impliciet andere sociale structuren af (Hollander en Einwohner 2004, 538). Hoewel een deel van de bewoners van ADM niet het gevoel heeft dat ze zich afzetten of tegen iets te zijn is de definitie van Faith (1993, 8) van verzet belangrijk om in acht te nemen. Haar definitie, namelijk ‘*deliberate rejection of values that sustain existing power relations.*’ komt bij de ADM door het sterk afwijzen van kapitalisme en ‘rechtse’ politiek sterk naar voren. De term *overt resistance* wordt met het ontbreken van een bewuste intentie tot verzet van de bewoners van de ADM in twijfel getrokken. Alledaags verzet komt sterker naar voren bij ADM (Hollander en Einwohner 2004, 539). Veel verzet van ‘ondergeschikte groepen’ valt volgens Scott (*in* Sivaramakrishan 2005, 347) onder de categorie van alledaags verzet. Voor groepen is het zo een manier om ‘terug te slaan’ en woede te ventileren. Het is daarbij een manier om het hegemoniale systeem uit te dagen en soms zelfs te veranderen (Adas 1992, 133-134). Het kraken van het ADM-terrein is al een vorm van alledaags verzet. Het ‘anders doen’ binnen de maatschappij is dan ook een belangrijk onderdeel van het alledaags verzet van de ADM, omdat de ADM’ers door hun dagelijkse manier van leven een ‘afwijking’ of ‘bedreiging’ vormen voor bestaande regels en wetten.

---

<sup>46</sup> Focusgroep Suwanne 15-03-2017 Verwijzing naar Maik *in* video Maik- Freedom Fighter 03-05-2010.



Ook de definitie van verzet van Rubin (1996, 245) *Actions involving consciousness, collective action, and direct challenges to structures of power* is op het ‘anders doen’ van toepassing. Het actief handelen, zoals bij de rechtszaken en de Aid Delivery Mission en het bewust niet deelnemen in de machtsstructuur van de maatschappij laten zien dat ADM met zijn streven naar vrijheid door middel van het afwijzen van gestandaardiseerde normen en waarden een actief voorbeeld probeert te zijn van hoe het ook anders kan. Ze wijzen zo duidelijk een bepaalde manier van leven af. De Aid Delivery Mission en de bovenstaande voorbeelden, die in hoofdstukken vier, vijf en zes geanalyseerd worden, komen naar voren als individuele en collectieve manieren. Het al dan niet bewust zijn van het afwijzen van een bepaalde manier van leven trekt het onderdeel ‘bewustzijn’ binnen de definitie van *overt resistance* in twijfel. Alledaags verzet vertoont daarentegen wel een duidelijke overeenkomst met de activiteiten van verzet. Alledaagse handelingen en activiteiten op de ADM worden gebruikt om misstanden in de maatschappij recht te zetten en zo een alternatief te zijn.

De ADM probeert een actief voorbeeld te zijn van hoe het anders kan. Dit gebeurt door middel van interactie met de ‘buitenwereld’. Door middel van het uitdragen van een bepaalde identiteit naar de buitenwereld construeert ADM zo een platform voor verzet. Dit wordt besproken in het volgende hoofdstuk ‘*framing*’.

## **H4 Framing – Vera Caris**

De belangrijkste principes die terugkomen bij de identiteit van ADM zijn ook de idealen die in het vorige hoofdstuk beschreven staan: zijn autonoom zijn en kunnen experimenteren. Door middel van *framing* kan het perspectief van de buitenwereld op de ADM veranderd worden. Benford en Snow (2000, 2624) stellen dat het creëren van *frames* strategisch is, om een specifiek doel te bereiken, zoals het rekruteren van nieuwe leden, mobiliseren, bronnen verkrijgen, etc. In dit hoofdstuk wordt duidelijk hoe de ADM *framing* gebruikt om zich te verzetten tegen de negatieve stereotypen van hun identiteit, en als een manier om ADM onder de aandacht te brengen van een groter publiek wat hun kan helpen in ‘de strijd’.

### **4.1 Selling yourself to survive<sup>47</sup>**

De ADM'ers zien het omgaan met publiciteit en het *framen* tegenover de buitenwereld als een overlevingsmechanisme. *‘Vanwege de maatschappelijke omstandigheden nu is het zo dat ADM meer moet laten zien wat ze betekenen tegenover de rest van de maatschappij als overlevingsmechanisme.’<sup>48</sup>* De maatschappelijke situatie in deze context is volgens Oscar de verrechtsing van de maatschappij. Het kraakverbod in 2010 en de daarbij komende criminalisering is een gevolg hiervan waardoor ADM een slecht imago krijgt. Kraken in Nederland heeft in de loop der jaren een gecriminaliseerd en gedemoniseerd beeld gekregen (Dee 2014). De manier waarop krakers in de jaren '80 geassocieerd werden met gewelddadige gevechten met de politie, en het feit dat kraken in 2010 een strafbare praktijk is geworden, hebben hiermee te maken. Op ADM willen velen van dit negatieve imago af.

*‘In Nederland heeft kraken en de ADM negatievere connotaties door bijvoorbeeld de wet en geschiedenis met kraken. [...] De ADM gaat voorbij kraken, we zijn bewoners. Het gaat om opbouwen en niet bezetten.’<sup>49</sup> -Suwanne*

De macht van *framing* ligt voor ADM'ers in twee aspecten. het creëren van bestaansrecht. Jenkins (2008,97) en Bassel (2008,296) stellen dat de van bovenaf opgelegde labels tegen kunnen worden gegaan. Meerdere ADM'ers zien bestaansrecht als de essentie van het gebruik van media om zo het tegendeel te bewijzen. Vechten voor bestaansrecht is een direct verzet tegen de identiteit die door andere bronnen opgelegd wordt. De binaire oppositie wordt zo betwist om een goed imago van ADM over te brengen, wat dan meer bestaansrecht creëert als

---

<sup>47</sup> Interview Tara 18-3-2017

<sup>48</sup> Interview Oscar 07-04-2017

<sup>49</sup> Interview Suwanne 5-03-2017

overlevingsmechanisme. Dit is te koppelen aan de *framingsstrategie counterframing*, waarin een tegengesteld *frame* wordt gecreëerd (Benford en Snow 2000).

Er zijn drie aspecten te onderscheiden waarop bestaansrecht geëist wordt. Ten eerste is de erkenning van de identiteit van ADM het belangrijkste, die hierboven uiteen is gezet. Daarnaast willen ze erkenning voor hun leefstijl en cultureel erfgoed<sup>50</sup>. Ten slotte komt ook een erkenning voor het behouden van het terrein kijken. *‘We moeten een statement maken dat we recht hebben op deze plek. Dat we geaccepteerd worden op deze plek, als deze gemeenschap.’*<sup>51</sup> Dit staat tegenover het bestemmingsplan van de gemeente en de bedoeling die Chidda heeft voor het terrein. Asher, nieuwe actieve bewoner van ADM, denkt dat hoe meer positieve aandacht ADM krijgt, hoe meer bestaansrecht je krijgt van de mensen. *‘Dit staat tegenover het idee van krakers die alles kapot maken.’*<sup>52</sup> *‘En daarom is het wel belangrijk dat we dit gevecht doen, en dat dit gebeurt. Dat we gewoon meer moeten gaan manifesteren.’*<sup>53</sup> zegt Oscar.

De media zorgt voor bekendheid. Media (televisie en krant), *social media* en festivals zorgen voor het bereiken van een groter publiek, en zijn zo een machtsmiddel om de massa aan te trekken om de plek te steunen. *‘Het valt tegen dat zo weinig mensen ADM kennen, ook al bestaat het zo lang. De alternatieve plekken in Amsterdam west kennen ADM niet goed. Of niet.’*<sup>54</sup> zegt Asher. Strategisch *framen* uit hier een rol van nieuwe aanhangers rekruteren voor de steun van ADM (Benford en Snow 2000). Het bereiken van een groter publiek is ook effectief voor de rechtszaken. *‘na die rechtszaak toen zei die rechter, [...] ‘oh ja, van dat is echt een mooie cultuur’ die had een filmpje op AT5 gezien over Robodock, en de Hokjesman. En dat heeft gewoon zwaar veel mensen bereikt.’*<sup>55</sup> zegt Asher. Zo is het een methode om invloed uit te oefenen op het achtergrondperspectief van rechters over de ADM.

#### 4.2 Identificatie tegenover de buitenwereld

De doelen voor het gebruik van media en hun invloed op media die interesse heeft in ADM ligt in het creëren van een positief beeld van ADM. Het beeld dat ADM’ers naar buiten willen brengen door verschillende mediums voor *framing* is als volgt:

---

<sup>50</sup> Interview Ayla 24-03-2017

<sup>51</sup> Suwanne focusgroep 15-03-2017

<sup>52</sup> Interview Asher 02-03-2017

<sup>53</sup> Interview Oscar 07-04-2017

<sup>54</sup> Asher Focusgroep 15-03-2017

<sup>55</sup> Interview Asher 02-03-2017

Ten eerste gaat dit door middel van *frame* amplificatie. *Frame* amplificatie is het idealiseren van bestaande waarden en overtuigingen. De effectiviteit van deze methode is afhankelijk van de bestaande culturele waarden, geloofsovertuigingen e.d. in de context (Benford en Snow 2000; Park 1998; Reese 1996). In dezelfde zin worden bepaalde idealen van ADM meer benadrukt dan anderen. *'als iemand al die leuke jonge personen die creatieve dingen ziet doen dan denkt ie: 'ah leuk', als je een of andere hippie met dreadlocks ziet, dan [...]. Het is er allebei natuurlijk op ADM, maar het een kan je meer laten zien dan het ander, is mijn gedachte.*<sup>56</sup> Zo willen ze zich profileren als creatievelingen, mensen die dingen kunnen maken die niet mogelijk zijn in de stad.

Hay, maar ook andere ADM'ers, vindt dat dit te weinig gebeurt. Hij houdt zich veel bezig met contact met de gemeente, media en deels ook met de rechtszaken, maar zou graag zien dat meerdere ADM'ers deze creatieve kant tentoonstellen. *'Dan moet je met plannen komen. Hadden wij in het gesprek met Lubbert plannen? Geen één! Ik roep al drie jaar: plannen!*<sup>57</sup> Ook ziet Hay het als een belang van kraken zelf, *'om iets terug te geven aan de stad'*<sup>58</sup>. Voor hem is het belangrijk om de culturele en maatschappelijke waarde van ADM voor de stad Amsterdam te laten zien. Dit is een manier om een speler in de 'strijd' van ADM voor hun te winnen; de gemeente.

Verder vinden meerdere ADM'ers het belangrijk om buitenstaanders te laten zien dat het anders kan. *'Dat je gewoon open bent en dingen laat zien aan mensen en daarmee in feite laat zien dat het gewoon een leuke manier is voor mensen om te leven.'*<sup>59</sup> Het is een manier van teruggeven aan de maatschappij, door middel van het representeren van een plaats die anders functioneert dan de maatschappij buiten de ADM.

Ten slotte is toegankelijkheid een manier om mensen voor je te winnen. Festivals en evenementen zorgen voor toegankelijkheid, zo lang je een onderwerp kiest wat mensen intrigeert, of aanspreekt. Het genereert steun voor hun gevecht tegen de rechtszaken en Chidda BV. Het biedt ook erkenning tegenover de buitenwereld en gemeente voor het behoud van de plek. Toegankelijkheid heeft wel haar beperkingen vanwege de locatie van ADM.

---

<sup>56</sup> Interview Asher 02-03-2017

<sup>57</sup> Interview Hay 15-04-2017

<sup>58</sup> Interview Hay 15-04-2017

<sup>59</sup> Interview Hans 26-03-2017

Oscar, kraakte al voordat hij op ADM kwam, herinnert zich hoe dat was in Graansilo.<sup>60</sup> *‘Het was meer in de stad, daar gebeurde ook meer. [...] dus mensen komen er meteen op af. En dat mis je op de ADM, voornamelijk door de afstand. Het was beter als we een betere interactie hadden met de buitenwereld.’*<sup>61</sup> Door middel van social media wordt geprobeerd deze afstand te overbruggen, dit komt later in het hoofdstuk naar voren.

### 4.3 De regie uit handen geven<sup>62</sup>

Op een koude wintermiddag in februari, kwam een filmcrew van BBC News Night langs om ADM te filmen en een aantal bewoners te interviewen.<sup>63</sup> Een halfuur voordat BBC langs zou komen, is Hay, vaak spreker voor media en politiek, druk aan de telefoon. Hay belt met ADM'ers die het woord gaan doen bij de interviews van BBC. Binnen de kortste tijd is er een idee gemaakt van de personen die gesproken zullen worden en de plaatsen die getoond kunnen worden. Een paar dagen eerder was hier al veel oproer over. Zo vertelde Tara dat dit een spannend moment was. Ze wordt vaker gevraagd voor het tonen van haar woonboot voor verschillende media. In haar onderbuik voelt het niet helemaal goed zegt ze, maar ze vindt het belangrijk voor ADM om in deze tijden toenadering te zoeken met de media. Meerdere bewoners voelen het belang om in zee te gaan met media en zowel bekendheid als een positief beeld van ADM te verspreiden. *‘Hoe meer positieve aandacht je krijgt, hoe meer bestaansrecht je krijgt van de mensen.’*<sup>64</sup> De uitzending gaat over Wilders en de immigrantenkwestie in Amsterdam. *‘Milou is een goede spreker voor televisie’*, vertelt Hay, *‘dus zij wordt sowieso gevraagd’*. Zo gebeurende, vertelt Milou haar verhaal in de loods, de plek waar aan kunstwerken en andere bouwprojecten gewerkt wordt. Een week later komt de uitzending van BBC *late night* online<sup>65</sup>. We bekeken de uitzending samen met Asher. Vrijwel direct was er teleurstelling te merken van Asher. De ADM werd in de uitzending geportretteerd als een community die erg kieskeurig is met haar bewoners, en een quote van Milou werd gebruikt waarin een verband kon worden gelegd met ADM'ers als hippies die te veel drugs nemen. *‘Juist waar we heel politiek waren [in relatie tot Wilders en immigranten]*

---

<sup>60</sup> Graansilo was een gekraakte graansilo in Amsterdam waar veel kunstenaars hun thuis vonden. Een groot deel van de krakers van het eerste uur komen van de Graansilo, omdat deze ontruimd werd. Oscar is één van deze personen.

<sup>61</sup> Oscar in focusgroep 15-3-2017

<sup>62</sup> Interview Suwanne 26-2-2017

<sup>63</sup> We waren beiden aanwezig toen BBC langskwam op 28 februari 2017

<sup>64</sup> Interview Asher, 02-3-2017

<sup>65</sup> <https://www.youtube.com/watch?v=LjFyq9LJyOA> ‘What happened to the liberal Netherlands? - BBC Newsnight’ laatst bekeken op 07-6-2017

*werd er niet ingezet. Dingen zijn uit context gehaald. Suf verhaal, alleen stress. Echt een verschrikkelijk stuk.*<sup>66</sup> Reflecteerde Daan in de focusgroep.

Uit dit scenario komt de dynamiek die ADM heeft met media-interactie naar voren. Er wordt gekeken naar de personen die spreken voor de ADM. Het gebeurt vooral op vrijwillige basis, maar het is belangrijk dat de persoon goed kan spreken. Daarnaast is er ruimte belangrijk voor de presentatie. De loods werd bewust uitgezocht omdat hier het creatieveling-imago van ADM naar voren komt. Er staan veel kunstwerken in de loods. Dit zijn beide vormen van *frame*-amplificatie, waarin ze bestaande kwaliteiten en waarden van ADM naar buiten willen brengen. Dit is een vorm van *frame*-amplificatie, waarin ze bestaande kwaliteiten en waarden van ADM naar buiten willen brengen. De keuze van ruimte is daarnaast een sociale constructie, zoals Low (2009) stelt: het ruimtelijk reconstrueren van symbolische representaties. Meer over ruimte in relatie tot *framing* in hoofdstuk 6. Ten slotte komt ook naar voren wat veel ADM'ers als het gevaar zien van omgang met de media en de 'regie uit handen geven'. Jet geeft als argument:

*'Op de ADM kan je ieder verhaal vertellen dat je wil, je kan niet het verhaal van de ADM vertellen, want dat bestaat niet. Mijn verhaal van het ADM is weer heel anders dan dat van mijn buurman en dan wonen we naast elkaar. [...] En heel vaak wordt er ingezoomd op dingen die ik dan liever niet zou laten zien maar anderen misschien wel.'*<sup>67</sup>

Kranten en omroepen produceren vanuit een eigen perspectief. Om deze reden wordt er selectief omgegaan met welke omroepen toegelaten worden, al heeft dit niet altijd het gewenste effect. ADM heeft wel invloed op wat ze zelf naar buiten brengen, maar niet op de manier waarop het argument geconstrueerd wordt, dit is uiteindelijk wat een argument of identiteit *framet*. *'[...]'*<sup>68</sup> *Er worden heel weinig meningen veranderd in de media, maar wat het meer is, die mensen die al dol zijn op creatief en kraken, maar nog niet weten van de ADM, die worden dan gelijk gecashd, gelijk in hun mening.*<sup>69</sup> zegt Asher. Wel kan toegang tot een grotere media het bereik van ADM vergroten onder mensen met eenzelfde perspectief.

---

<sup>66</sup> Daan in focusgroep 15-3-2017

<sup>67</sup> Interview Jet 16-4-2017

<sup>68</sup> *'Media is gewoon een bubbel met zijn eigen gekleurde media. Dus dan ben je zo 'n conservatief rechts persoon, en dan heb je een pre-existing opinion van kraken is slecht, en dan lees je in de krant van 'ahhh krakers zijn slecht! Ja, hmmm love de Telegraaf.'* En dan lees je op [joop.nl](http://joop.nl) *'wauw de krakers zijn echt heel creatief! Ahhh, love creatief.'*

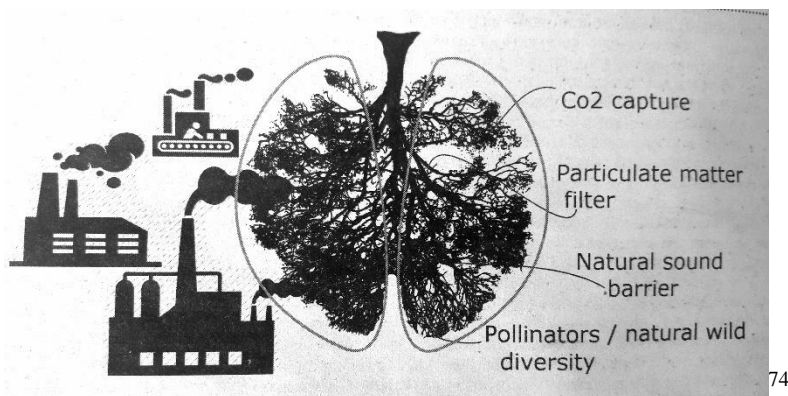
<sup>69</sup> Interview Asher 02-3-2017

## 4.4 Eigen framingsinstrumenten

De voornaamste manieren waarop de ADM zichzelf positief profileert tegenover de buitenwereld is door middel van eigen media, *social* media en door het houden van festivals en evenementen.<sup>70</sup> De ADM heeft een office groep die zich bezighoudt met de algehele interactie met de buitenwereld. Dit houdt in dat binnen deze groep rechtszaken worden voorbereid en behandeld, contact met de gemeente wordt onderhouden en PR voor ADM geregeld wordt.<sup>71 72</sup>

### 4.4.1 Amsterdam Alternative

De ADM maakt deel uit van een krant die verschillende alternatieve instanties en kraakpanden met elkaar verenigt. Het blad wordt lokaal (binnen Amsterdam) en online verspreid en komt iedere twee maanden uit. De ADM schrijft artikelen voor dit blad. In hun artikelen heeft ADM het vaak over hun ‘strijd’ tegen Chidda BV. En de zoektocht naar erkenning vanuit de gemeente voor de vrijplaats. In April lag de nieuwe editie in de bar. Namens ADM stond er een artikel genaamd ‘*The Lungs of ADM*’ in.<sup>73</sup> Een artikel geweid aan het belang van het gegroeide bos middenin het industrieterrein.



Met dit artikel zoekt de ADM erkenning voor het belang van het 20-jaar oude bos bij het Amsterdamse klimaatbureau. Het is een uiteenzetting van feiten en voordelen over het bos binnen het industrieterrein. Er wordt afgesloten met: ‘*Join our fight against Chidda’s*

<sup>70</sup> Naast eigen media zijn er ook andere benaderingen en interesses in ADM tegemoet komen. Je kan denken aan fotografen, onderzoekers, documentairemakers, kunstenaars, etc.

<sup>71</sup> Er zijn ADM’ers die zich bewust niet bezighouden met media en de buitenwereld, omdat ze dit niet belangrijk vinden. Zij hechten bijvoorbeeld meer aandacht aan het verzetten zelf, door autonoom te blijven. Zij verzetten zich op deze manier ook tegen de media en het feit dat je je positie moet legitimeren tegenover de buitenwereld.

<sup>72</sup> Interview Hay 16-4-2017, Interview Suwanne datum, Interview Stepik 22-2-2017

<sup>73</sup> ‘The living breathing lungs of ADM terrain Westpoort’ <http://amsterdamalternative.nl/articles/3646>

<sup>74</sup> Diagram uit het artikel.

*development plans and help support the cleaner greener environment that we should all live in.* Op deze manier *framet* ADM zich als een ecologisch centrum binnen een vervuילend gebied, en roept daarmee alle mensen samen die zich betrokken voelen bij het belang van een ecologisch-gezond Amsterdam. Chidda wordt tegelijkertijd als de vijand neergezet, en het wordt in de context geplaatst van ADM haar strijd. Dit is een vorm van *frame-amplificatie* waarin de idealen van een groene omgeving die ADM bewerkstelligt, worden benadrukt. Tegelijkertijd komt *oppositional framing* naar voren waarin duidelijk een vijand in het verhaal neergezet wordt, Chidda.

#### **4.4.2 Social media**

Asher en Suwanne zijn veel bezig met de online publiciteit van ADM. De online publiciteit bedraagt onder andere een facebookpagina<sup>75</sup>, een vimeopagina<sup>76</sup> en een website<sup>77</sup>.

Suwanne houdt zich bezig met een vimeokanaal waar ze beeldmateriaal op verzamelt van ADM-gerelateerde evenementen en personen. Dit kunnen fragmenten zijn uit documentaires of uitzendingen die over ADM gaan, eigen filmproducties, maar ook projecten van filmmakers en studenten. Ze wil graag alles over ADM verzamelen. *'het gaat over ons dus het is van ons'* zegt ze over het beeldmateriaal dat gemaakt wordt over ADM.<sup>78</sup> De fragmenten moeten wel iets zeggen over ADM en goede kwaliteiten naar voren brengen. *'Zo van 'kijk ons eens'*.<sup>79</sup> Bij iedere Nederlandstalige video maakt ze ondertiteling, om zo een breder publiek te kunnen bereiken. Ook eindigt bijna iedere video met een oproep om ADM te steunen, en de online petitie voor het behoud van ADM te tekenen.

---

<sup>75</sup> <https://www.facebook.com/adm.amsterdam/>

<sup>76</sup> <https://vimeo.com/album/3412229>

<sup>77</sup> <https://adm.amsterdam/>

<sup>78</sup> Interview Suwanne 25-2-2017

<sup>79</sup> Interview Suwanne 25-2-2017





80

Naast de vimeo pagina beheert ze de website. Ze vertelt dat *'de website erg belangrijk is voor het representeren van de waarde die ADM heeft. Niet alleen voor het overleven van ADM, maar ook voor het delen van de waarde van ADM voor de maatschappij.'* Bij het bezoeken van de site wordt je verwelkomd met een korte introductie tot de ADM community met veel foto's van kunstwerken en festivalfoto's. Veel menu-onderdelen van de website zijn van informatieve aard: Onder het kopje 'ADM' wordt ingegaan op wie ze zijn, wat de geschiedenis van het gekraakte ADM is, en wat de geschiedenis was voor het gekraakt werd. Er is een link naar de online petitie, een nieuwspagina, een pagina voor persberichten, en een pagina met compilatie van mediaverschijningen van de ADM. Deze vorm van expositie is ook weer bedoeld om meer bekendheid en support voor ADM te genereren, en een positief, waardevol beeld te bewerkstelligen.



81

Asher houdt zich bezig met de publieke facebookpagina<sup>82</sup>. Op de pagina worden vooral evenementen gedeeld die op ADM gehouden zullen worden, zoals bandjesavonden, maar ook festivals. Hij begon de facebookpagina te doen, toen hij zelf evenementen organiseerde en deze graag met een groter publiek wilde delen.<sup>83</sup>

<sup>80</sup> <https://vimeo.com/album/3412229/video/192975055>

<sup>81</sup> Banner van de website.

<sup>82</sup> Onder Suwanne's toezicht.

<sup>83</sup> Interview Asher 2-3-2017

### 4.4.3 Festivals

Het grootste doel van festivals en evenementen binnen *framing* is dan ook het genereren van steun en een groter publiek dat de waarde kent van ADM. Een voorbeeld wat door Asher naar voren wordt gehaald, is het Workshopweekend. Het workshopweekend is een tweedaags festival waarin ADM'ers workshops geven in de ambacht waar ze goed in zijn. In een eerder interview vertelt Asher over het workshopweekend: *'het is beter om een workshopweekend te hebben dan een of ander crustpunk weekend. Het gaat hier om: waar kunnen mensen zich mee identificeren? Ze kunnen zich wel identificeren met 'ohh ja, glaskunst'. En niet met kutherrie zeg maar.'*<sup>84</sup> Volgens Ayla, lid van officegroep, is het workshopweekend meer een open dag voor de ADM dan het Anniversary Festival omdat met dit evenement de capaciteiten en waarde van ADM meer naar voren komen dan bijvoorbeeld het Anniversary Festival.<sup>85</sup>

In die zin zijn evenementen zoals het workshopweekend<sup>86</sup> bedoeld als *counterframing*. Naast dit doel zijn alle evenementen ervoor bedoeld om meerdere mensen aan te trekken tot de ADM en zo 'support te genereren' voor de eerdergenoemde strijd. De Aid Delivery Mission die vanuit ADM is gestart, is hier ook een goed voorbeeld van: *'Het project kan goed gebruikt worden als ADM PR. Het is een mooi project. Als een poster child voor de ADM. Zo kan het de ADM positief representeren.'*<sup>87</sup> zegt Suwanne.

Concluderend kan worden gesteld dat de ADM door middel van *counterframing* en frame-amplificatie erkenning van ADM wordt nagestreefd. In dit oogpunt kan de omgang met andere media gezien worden als een vorm van verzet, waarin ze zichzelf *framen* naar de media, maar de macht van *framing* vervolgens uit handen geven als een manier van het bereiken van een groter of ander publiek. Festivals en evenementen zijn naast een instrument voor bekendheid en *framing*, een actief middel van identiteitsverzet, ook een middel voor ideologisch verzet. In het komende hoofdstuk zal worden ingegaan op een aantal grotere festivals die op de ADM georganiseerd worden, en hoe deze in relatie tot ritueel een vorm van verzet vormen.

---

<sup>84</sup> Interview Asher 2-3-2017

<sup>85</sup> Aantekeningen 11-4-2017

<sup>86</sup> En zo ook andere evenementen zoals de Green Ass Garden party. Een viering en open dag van de Green Ass Garden, de moestuin.

<sup>87</sup> Interview Suwanne 25-2-2017

## H5 Ritueel – Lisa de Vries

Binnen dit hoofdstuk worden de rituelen van de ADM besproken. Een ritueel is voor Turner (1987, 5) ‘*a transformative performance revealing major classifications, categories, and contradictions of cultural processes*’. Een ritueel wordt als een manier van verzet gezien (Morris 1995, 576). Het is een evenement dat een sterke ideologie, waarbij verzet naar voren komt, kan uitdrukken en is een instrument voor het tot stand brengen van sociaal politieke verandering door de introductie van nieuwe ideeën (Turner 1974). Er zijn verschillende terugkerende ‘rituele’ activiteiten die op de ADM plaatsvinden. Zo zijn er onder andere festivals als de Wintergames, het ADM Anniversary festival en het voormalig gehouden Robodock. Daarnaast zijn er ook de rechtszaken, Aid Delivery Mission gerelateerde activiteiten en het tuinieren bij de ‘Green Ass Garden’. Deze activiteiten zijn onderdeel van *performances*, waardoor ze onderdeel zijn van het normale leven en tegelijkertijd boven het ‘normale’ staan (Kapchan 1995).

### 5.1 Festivals

Festivals en grote evenementen zijn belangrijk binnen de ADM om mensen buiten de ADM te laten zien dat zelforganisatie en het aannemen van flexibele structuren ook waardevolle dingen teweeg kan brengen. Ruimtegebruik zal verder in hoofdstuk zes besproken worden. Daan benoemt: ‘*Anarchy can lead to a really cool festival*’.<sup>88</sup> Op ADM is er de ruimte voor acts, terwijl dit in de stad moeizamer gaat. Hier is het delen van culturele vrije ruimte van belang. Met de festivals wordt daarnaast support gegenereerd voor verzet. De zogenaamde idealen van de ADM worden volgens vele bewoners het sterkst uitgedrukt in het verjaardagfestival gezien de algehele sfeer van het samen creëren van een manifest voor vrienden en familie. Waarmee volgens velen ADM’ers een ‘magische vibe’ wordt gecreëerd. Van de verscheidene festivals op de ADM heeft Lisa de Wintergames persoonlijk meegemaakt gezien dit festival op 11 februari plaatsvond, dus tijdens de veldwerkperiode. Bovendien maken wij ook een analyse van het Anniversary festival, gezien dit door ADM-bewoners als het belangrijkste en voornaamste festival van ADM bestempeld wordt en Robodock, vanwege het historische belang van dit festival en de duidelijke correlatie met verzet. Deze festivals zijn daarbij interessante platformen waar verzet tot uiting komt.

---

<sup>88</sup> Focusgroep Daan 15-03-2017, Amsterdam

### 5.1.1 De Wintergames

De Wintergames is een van de langstlopende festivals op de ADM. De festivals op ADM hebben vaak een politiek thema. De tiende Wintergames van dit jaar speelden in op de huidige rechtszaken in het thema van Vrouwe Justitia ‘gangsterstyle’<sup>89</sup>. Leach en Haunss (2009) in Creasap (2012) beschrijven het belang van rituelen voor het verbinden van politiek in het dagelijks leven. De activiteiten tijdens de Wintergames zijn politiek geladen en er is de ruimte voor discussie en uitwisseling van informatie tussen gelijkgezinden. Het is een soort *gathering* voor vrijplaatsen en andere krakers. Zo is het langsgaan op de ADM tijdens evenementen al een politiek ding, volgens Berk<sup>90</sup>. Veel bezoekers van de Wintergames zijn krakers of frequente bezoekers van kraakpanden, wat eigenlijk al een vorm van actievoeren is in het dagelijks leven<sup>91</sup> en is zo ook door het zichtbare alledaagse karakter een vorm van alledaags verzet. In het begin van februari strijden dan verschillende krakersgroepen uit Nederland en Duitsland op de ADM in spellen voor de wisselbeker. Volgens Berk worden *‘Dan de sterkste overlevenden van woonwagenkampen over de hele wereld uitgekozen’*. Aukje voegt daar aan toe: *‘Die worden hier uitgezonden om hun tribe te vertegenwoordigen’*.<sup>92</sup> De steeds grotere druk die de ADM ervaart door de rechtszaken die door Chidda gestart zijn, werd binnen de Wintergames uitgebeeld. Dit werd duidelijk door verscheidene componenten binnen het festival.

---

<sup>89</sup> Eigen aantekeningen 09-02-2017

<sup>90</sup> Elicitatie interview Berk en Aukje 27-02-2017

<sup>91</sup> Interview Berk 27-02-2017, Amsterdam

<sup>92</sup> Elicitatie-interview Berk en Aukje 27-02-2017

## ADM-Hakka<sup>93</sup>



Zo begon de warming up, ‘de ADM-Hakka’, een strijddans, voor de start van de spelen: *‘Dance for your opponents, you ask help from the gods and it comes into your body. (...) ‘To show as a group that you have group spirit, mind power and willingness to win’ Go to the max and beyond.*<sup>94</sup> Het ‘strijdlied’ van de Hakka (op onderstaande foto) heeft een duidelijke connotatie met verzet, die een tijdelijke gedeelde werkelijkheid creëert die solidariteit en symbolen van groepsdeelname genereert in de vorm van een groepsdans tegen ‘de vijand’ (Collins *in* Creasap 2012). De Hakka is zo een ritueel voor het versterken van een ideologie, waarbij ze betekenis geven aan wat ze samenbrengt (Leach en Haunss 2009 *in* Creasap 2012).

Aan het einde van het festival rapt het ADM-team van de Wintergames in de *rapbattle* herhalend de tekst:

*‘Het maakt niet uit wat de overheid schrijft, ADM blijft[7x].’*<sup>95</sup>

<sup>93</sup> Eigen foto gemaakt op 11-02-2017

<sup>94</sup> Aantekeningen uitspraak Louise 11-02-2017

<sup>95</sup> Aantekeningen en geluidsopname op 11-02-2017

## Strijdlid<sup>96</sup>

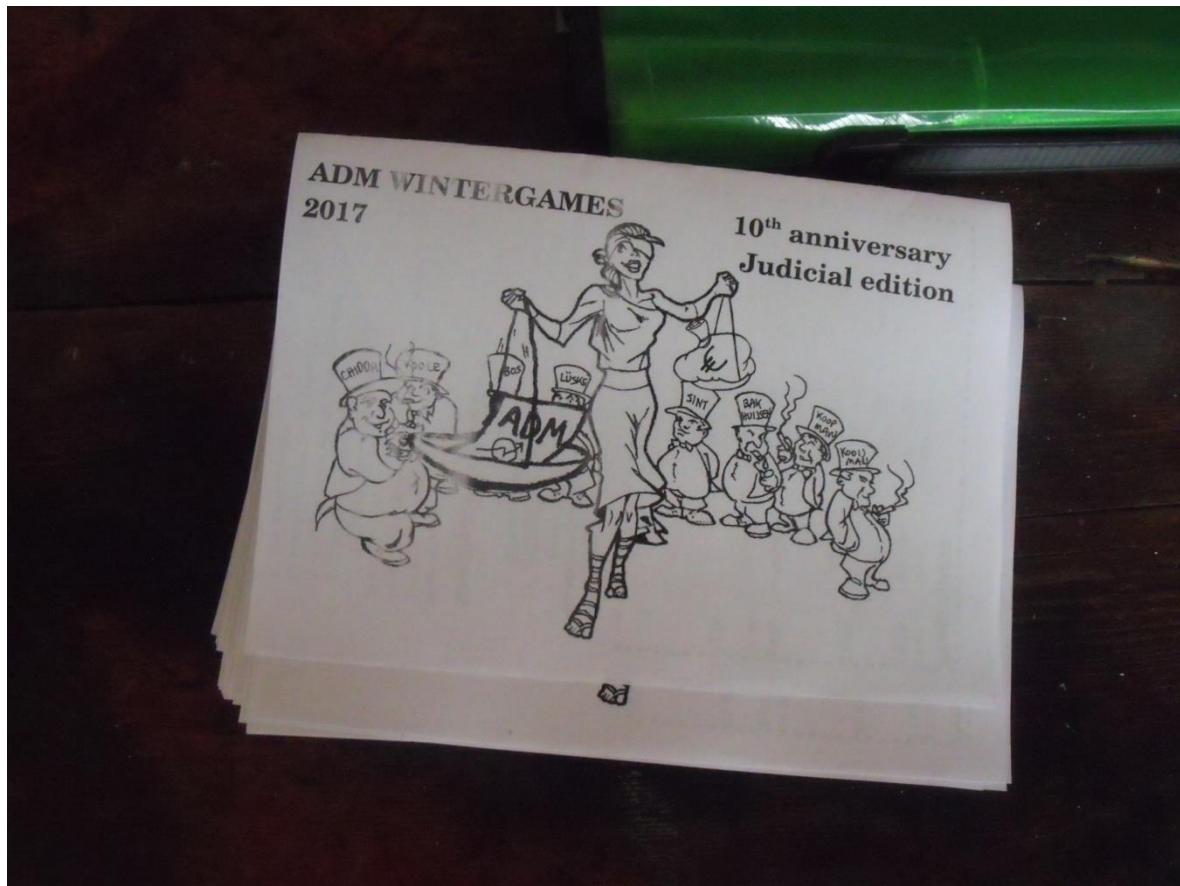


<sup>96</sup> Eigen foto gemaakt op 11-02-2017

*ADM ADM Heartbeat Heartbeat, ADM ADM Heartbeat Heartbeat, Look Around Look Behind, See Who's with you, Do Know Your enemy, Fuck Off Resist, Come On Step Up Come On Fight Back, Step Up Fight back, We Will Win. Hiiiiiii.*



## Programmaboekje Wintergames



Aukje vertelt over het programmaboekje: *‘Dat is vrouwe justitia en de ADM weegt zwaarder dan het geld en dit zijn al die eikels die ons lastig zitten te vallen. Dus hier heb je Chidda en daar heb je de deurwaarder en hier heb je de eigenaren Sint en Lüske en Kooijmans, die mediator’.*<sup>97</sup>

De Wintergames zijn door middel van de spellen en theatrale onderdelen een ludieke manier om verzet te organiseren. Chidda bemoeilijkt nu ook het organiseren van de festivals vergunningen in twijfel te trekken, gezien ‘er commerciële evenementen op hun grond worden georganiseerd’<sup>98</sup>.’ Het doorzetten van festivals is, volgens Suwanne, zeker een onderdeel van verzet geworden voor de bewoners van de ADM. Verzet is, zoals besproken in hoofdstuk drie, daarnaast een belangrijk onderdeel omdat de ADM zich met de festivals en andere openbare evenementen kan laten zien aan de buitenwereld. Het is een middel om te tonen wat er op de ADM allemaal mogelijk is en wat ADM allemaal voor elkaar kan krijgen.

<sup>97</sup> Elicitatie interview Berk en Aukje 27-02-2017

<sup>98</sup> Aantekeningen rechtszaak bijeenkomst 12-03-2017.

### 5.1.2 Anniversary Festival

Suwanne: *'Ons verjaardagfestival is onderhand wel een verzetsdaad aan het worden. Eigenlijk misschien al op het moment dat we besloten dat we onze verjaardag te vieren'*.<sup>99</sup>

Het Anniversary festival of verjaardagfestival is voor ADM iets om trots op te zijn, zeker ten tijde van de rechtszaken. Het is een groots festival dat plaats vindt rond oktober. Het wordt gezien als een collectieve manifestatie en tegelijkertijd een collectieve inspiratiebron. Zo is het verjaardag festival een van de festivals die volgens velen ADM'ers sterk de idealen van de ADM uitdraagt.

Het Anniversary festival wordt als een gestructureerd evenement ontworpen om een bepaalde ideologie te creëren, versterken of uit te drukken (Creasap 2012). Op deze manier kan de ADM betekenis geven aan hetgeen wat ze samenbrengt. Dit creëert een tijdelijke gedeelde werkelijkheid die solidariteit en symbolen van groepsdeelname genereert (Collins in Creasap 2012). Gesprekken die wij op de ADM voeren gaan al snel over optredens die mensen op het festival hebben gedaan en hoe mooi de 'magische' sfeer tijdens het festival is. Het is een breed festival waar men theater, installaties, performances, tentoonstellingen, een infomarkt en workshops kan vinden en waar iedereen van de ADM aan meedoet. Daarnaast dient het ook als een jaarlijkse bijeenkomst voor ADM'ers en ADM-familie, vrienden en kennissen die mee komen helpen en ook werken en optreden op het festival. In de onderhandelingen met Chidda is het festival ook ter sprake gekomen. Zo heeft Kooijman, de mediator van Chidda, in de wandelgangen tegen Hay aangeboden dat als ze vrijwillig vertrekken en een datum aangeven, zo rond december, ze nog één keer zonder tegenwerking de verjaardag van de ADM mogen vieren. Suwanne zegt hier standvastig over: *'Maar wij gaan die deal niet sluiten, die deal gaat nu helemaal nergens over natuurlijk'*.<sup>100</sup>

De vergunningen voor het ADM festival en komende evenementen gaan wel een belemmering vormen, gezien er volgens regelgeving nu de toestemming van de grondeigenaar gevraagd moet worden voor de aanvraag van een vergunning. De laatste twee jaar heeft Chidda steeds geprobeerd om het festival tegen te houden door middel van verscheidene rechtszaken. Het laatste jaar is het organiseren van het verjaardagfestival dan ook zeker onderdeel van verzet geworden. Zo wordt het doorzetten van het verjaardagfestival een ritueel

---

<sup>99</sup> Interview Suwanne 13-04-2017.

<sup>100</sup> Interview Suwanne 13-04-2017



medium voor politiek verzet om hun positie tegenover de dominante ideologie te demonstreren en te uiten (Schnell 1995, 301 en Gal 1995, 418-419).

### 5.1.3 Robodock<sup>101</sup>

Robodock was daarnaast een groot succesvol<sup>102</sup> festival. Het ontstaan is aan de ADM te danken heeft en wordt tegenwoordig niet meer gehouden. Het was een performance festival met grote shows en vele bands van over de hele wereld, wat duizenden bezoekers op de ADM aantrok. Zoals Asher het beschrijft: *'Robodock is gewoon een fantastisch festival, ik hoor zo vaak van mensen dat ze bij Robodock zijn geweest'*<sup>103</sup>. De publicitaire aandacht die ADM heeft gekregen door Robodock is een van de redenen geweest om het te organiseren voor Maik<sup>104</sup>. Vanuit de driehoeksverhouding benoemt Maik: *'Hieruit kunnen we een groot feest maken. Culturele zelfverdediging.'*<sup>105</sup>



<sup>101</sup> [www.robodock.org](http://www.robodock.org)

<sup>102</sup> Suwanne via de mail op 22-06-2017: *'Robodock: was zo succesvol dat het moest verhuizen van de ADM. De laatste editie op de ADM trok zo'n 5.000 bezoekers. Het is daarna eenmaal in Rotterdam gehouden en zo'n 5 keer op de NDSM (Amsterdam). De grootste editie op de NDSM (Robodock#10) trok 15.000 bezoekers Robodock is noodgedwongen opgehouden te bestaan omdat er op de NDSM ook geen plaats meer was (gentrificatie).'*

<sup>103</sup> Interview Asher 02-03-2017

<sup>104</sup> Interview Maik 21-02-2017

<sup>105</sup> Interview Maik 21-02-2017

*Cultural selfdefence*, als het inzetten van kunst met een politieke insteek. Deze politieke invalshoek heeft gezorgd voor een succesvol festival dat velen jaren heeft voortbestaan binnen en buiten de ADM,

106

dat politiek cultureel een punt heeft gemaakt tegen de culturele verdringing van de ADM en andere verscheidene kraakpanden<sup>107</sup>. En zo het standpunt heeft gemaakt dat cultuur een eigen plek verdient in de stad. De festivals hebben overeenkomstig dat ADM gezamenlijk iets maakt dat ADM'ers ervaren als groter dan ADM zelf<sup>108</sup>, waarbij de veelzijdigheid van ADM evident wordt. Binnen de festivals zijn er verschillende vormen van kunst te zien. Het organiseren van dergelijke manifestaties zijn daarbij belangrijker dan geld. Door festivals op de ADM voornamelijk met vrijwilligers te organiseren laten ze zien wat mogelijk is en wat mensen in huis hebben. Het is ook het niet eens zijn met wat je ziet en het goede voorbeeld geven. Het geven van 'het goede voorbeeld' in de ogen van de ADM is een vorm van verzet, waarbij ze dus ook laten zien hoe het 'anders' kan. Dit ondersteunt het discours die krakers neerzet als informele leveranciers van culturele en sociale plekken, waarbij gerefereerd werd naar 'verzet'. Gezien de overheid niet in staat is of ongewillig is om deze diensten te leveren, terwijl een krakersgroep als de ADM dit wel doet (O'Mahony, O'Mahony en Hickey 2015, 120). De festivals op ADM zijn zo geritualiseerde activiteiten als een doorlopend proces van toestemming, verzet en onderhandelbare toe-eigening (Bell 1992, 207).

---

<sup>106</sup> Maik vertelt over deze poster: *'Ik heb het hier ook op de posters staan. Cultural selfdefence. Hier die sloopactie' [...]. Een enorm dinosaurusmonster, die hebben we Godzilla genoemd. Dat maakten we cultural selfdefence, culturele zelfverdediging. Weg met die kraan hierzo. Hebben we een leuk filmpje van gemaakt, het was ook een statement van we planten hier een vlag.* Interview 21-02-2017

<sup>107</sup> ADM is grotendeels gekraakt door bewoners van het voormalige culturele kraakpand de Graansilo, waar ze door de gemeente uit zijn gewerkt. Tot op heden zijn er nog mensen uit 'de Silo' woonachtig op de ADM.

<sup>108</sup> Interview Milou 07-04-2017

## 5.2 Green Ass Garden

De Green Ass Garden kan geanalyseerd worden als een ritueel, omdat het een gestructureerd evenement is dat een bepaalde ideologie creëert, versterkt en uitdrukt (Creasap 2012). De moestuin wordt ook genoemd in relatie tot verzet met de alternatieve tuinmethode van permacultuur en het promoten van zadenruil. Verzet komt zo op verschillende manieren terug in de tuin. Zo zijn ze bijvoorbeeld moeilijk verkrijgbare homeopathische geneesmiddelen gaan maken als alternatief tegen de farmaceutische industrie en chemische producten<sup>22</sup>. De groentes die ze kweken zijn ook biologisch en vergeten groentes worden teruggehaald die normaal voor veel geld in de winkel liggen. Intern verzet is zichtbaar door een ongebruikt stuk grond op de ADM tot tuin te maken. De tuin heeft voor iedereen van ADM een groot sociaal aspect<sup>109</sup>, omdat het ook werkt als een ontmoetingsplek. De opkomende open tuindag werkt ook als een manier om kennis uit te wisselen en te laten zien hoe tuinieren ook anders kan. Het tuinieren vormt verzet tegenover kapitalistische manifesten en stelt de ontwikkeling van ecologische en sociale *resilience* in staat om de maatregelen van de ‘bourgeois ontwikkelingen’ tegen te gaan in urbane gebieden (Cattaneo en Engel-Di Mauro 2015, 345). Daarnaast worden er nieuwe ideeën over voeding en tuinieren geïntroduceerd (Turner 1974).

## 5.3 Aid Delivery Mission<sup>110</sup>

De Aid Delivery Mission is ontstaan op de ADM en heeft haar wortels in de *D.I.Y.* cultuur, een cultuur waar zelfredzaamheid, improvisatie, hard werken en inventiviteit goed ontwikkelde waarden zijn. Dit wordt ook wel het ‘ADM-klimaat’ genoemd. Het is ontstaan uit het idee van iets zien waar je het niet mee eens bent en er iets aan doen. Een duidelijke vorm van ‘verzet.’ Het project bestaat voornamelijk uit krakers. Deze kookactiegroep voor vluchtelingen werd tijdens de focusgroep ook genoemd als ‘de meest actieve vorm van verzet.’ Zo passen ze zich, naar eigen zeggen, door de flexibele krakerscultuur snel aan de situatie in Servië aan. De definitie van Pickering: ‘*Actively [saying] ‘No, this is not acceptable, this is wrong and I do not want it to happen’ in numerous individual and collective ways*’ is hier duidelijk van toepassing. Het is geen verzet in de zin van sabotage acties of protesten, ‘het is verzet met een bordje soep<sup>111</sup>.’ Chiva beschrijft de situatie als volgt: *‘Ik denk dat je wel een link kan leggen met verzet tegen de hele situatie van hoe de vluchtelingencrisis nu is in een groot deel van de wereld en daar een soort tegenworp tegen te*

---

109 Interview Erica op 06-04-2017

110 [www.aiddeliverymission.org](http://www.aiddeliverymission.org)

111 Interview (Marijn en) Chiva via Skype 11-04-2017

geven. *Dat is een soort verzet in de zin van hulp te geven*'. Verzet komt hier naar voren in de zin van het geven van hulp, tegen het verbod van de overheid in.<sup>112</sup>

#### 5.4 Rechtszaken

Sinds Chidda vastgoed in 2015 is begonnen met het aanspannen van rechtszaken tegen de ADM, is een kerngroepje binnen de ADM, ook wel bekend als 'de officegroep' bezig om met een aantal van zeven advocaten de juridische strijd aan te gaan met Chidda. Een bewoner van de ADM stelt over de leden van de office groep: *'Sommigen zijn zelf advocaten aan het worden'*. Door zich te verdiepen in de juridische teksten en gemeentelijke politiek proberen ze een zo goed mogelijke strategie neer te zetten. Hierbij worden verscheidene argumenten aangehaald, als de Flora en Faunawet in relatie tot de bomenkappingen die Chidda op het terrein wilt uitvoeren, het *human rights* argument dat men mensen niet zomaar uit hun *home* kan verdrijven en de hamering op het kettingbeding, dat het terrein van de ADM voor niets anders gebruikt mag worden dan voor scheepswerfdoeleinden. De ADM ziet zich als poortwachters die de acties van Chidda controleren en in de gaten houden. Met deze rechtszaken heeft de ADM nu een gezamenlijke vijand in de vorm van Chidda, waarbij de ADM, volgens Milou, heeft besloten: *'om zijn huid duur te verkopen'*<sup>113</sup> en de rechtszaken aan te gaan.

Krakers en het kraken op zich binnen de ADM staan gelijk aan het handelen buiten de gevestigde orde, waarbij de term *overt resistance* ook centraal staat (Hollander en Einwohner 2004, 545). De ADM oefent verzet uit door activiteiten in een vrijplaats te organiseren. Het leven in de stad wordt steeds meer gecontroleerd en non-commerciële poppodia als de ADM bestaan bijna niet meer, omdat er geen ruimte is voor activiteiten die 'anders' zijn in de stad. Ruimtegebruik is zo een onderwerp van verzet waar het volgend hoofdstuk zich aan wijdt.

---

<sup>112</sup> Interview Chiva en Marijn via Skype op 11-04-2017

<sup>113</sup> Interview Milou 07-04-2017

## H6 Ruimtegebruik – Vera Caris

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de manieren waarop ruimtegebruik een vorm van verzet is op ADM. Op de ADM wordt dit in twee dimensies zichtbaar. Ten eerste wordt de ruimte gebruikt voor *framing*. Daarnaast is ruimtegebruik een vorm van verzet door het produceren van de ruimte als vrije ruimte. Verschillende toepassingen van deze vrije ruimte en de achterliggende gedachte zullen naar voren komen. Voor referenties van verscheidene locaties op ADM wordt gerefereerd naar de kaart die is bijgevoegd bij de inhoudsopgave.

### 6.1 Schoon schip!

Tussen de loods en het kantoorgebouw loopt een weg, en een klein veld met bomen. Op dit veld staan twee oude caravans en een aantal scheepscontainers. Tegen de containers aan, en over de ruimte verspreidt, zijn spullen te vinden. Halve roestende fietsen, houten platen met een groene aanslag. Aan de weg staat een felgroen busje met aanhangwagen klaar. Asher en Frank brengen om de beurt de losliggende delen op het terrein naar de aanhangwagen en leggen het er systematisch in. Asher wil de hele ruimte tussen loods en kantoorgebouw helemaal vrij hebben voor de uitzending van BBC. Frank helpt hem omdat hij een aanhangwagen en auto heeft. De meeste spullen waren van een persoon die niet meer op ADM woont. Samen met Asher en Frank ging Vera mee naar de stortplaats. ADM mag meestal gratis storten door een overeenkomst tussen ADM en de stort, vertelt Frank.<sup>114</sup>

De zucht naar orde op het terrein wordt door meerdere ADM'ers gevoeld. Orde op het terrein zou een betere indruk geven voor personen van buitenaf en voor momenten waarin belangrijke media zoals BBC langskomen op het terrein. *'Ja dat is dan ADM, dat je denkt van, ik hoop dat er geen foto gemaakt wordt van die berg troep.'*<sup>115</sup> Zegt Hans. Hans is een ADM'er die vanaf het begin op ADM woont.

De *framing* van de ruimte komt daarnaast terug in de manier waarop met media wordt omgegaan en zelf artikelen worden uitgebracht. Een voorbeeld is het artikel in de *Amsterdam Alternative* genoemd in hoofdstuk 5. *'The nature on the ADM shows us how recovery from industrial waste and destruction is possible. The forest grows and natural diversity is being generated every day. The community living there has supported this development [...] The living breathing lungs of ADM terrain Westpoort'*. Dit argument construeert de betekenis van

---

<sup>114</sup> Notities 25-02-2017

<sup>115</sup> Interview Hans 26-03-2017

de ruimte op ADM als een belangrijke maatschappelijke waarde. Daarmee doet het aanspraak op een morele geografie die naar erkenning zoekt van het terrein door de *framing* van het bos dat aanwezig is op het terrein. Modan (2007, 282) haalt aan dat het creëren van een discours rond de betekenis van de ruimte gebruikt wordt om claims te maken op de ruimte.

## 6.2 ADM als een vrije ruimte

De wanorde wordt ook dikwijls gezien als misbruik van de ruimte. Het gaat tegen het kraakprincipe in, en belemmert de vrijheid van ruimte, zo wordt gesteld. Maar de frustratie laat een interessante paradox doorschijnen over ideeën van vrijheid op de ADM. Enerzijds is een grote hoeveelheid spullen (resources) goed en een product van vrije ruimte. ‘ADM’ers zijn verzamelaars’. Veel ADM’ers verzamelen spullen om zo te kunnen gebruiken in projecten. Tegelijkertijd wordt deze verzameling spullen door anderen als overmatig beschouwd, door de ruimte die het inneemt op het terrein. *‘De ruimte moeten we gebruiken. En als je niet fysiek gebruikt, dan moet het voor iedereen beschikbaar zijn, dat vind ik. Dus als je een grote bus hebt waar je niks mee doet, dan neem je wel heel veel ruimte in beslag, maar je doet er niks mee, en andere mensen kunnen er ook niks meer mee. En dan laat je de ruimte eigenlijk leegstaan.’*<sup>116</sup> Zegt Jet. Het idee over de vrije ruimte die ruimtegebruik creëert is daarom een fijn balans<sup>117</sup>. *‘ADM heeft een fijn balans tussen rommel en ‘georganiseerde bende’. Er staat heel weinig op papier (regels). ADM is een speeltuin voor volwassenen, met haar eigen rollenspellen (mensen nemen de rol aan waar ze zich aangesproken voor voelen.’*<sup>118</sup> In de literatuur wordt een vrije ruimte gedefinieerd ruimtes van een groep die verwijderd zijn van directe controle van dominante groepen en waar vrijwillig in wordt geparticipeerd om cultureel uit te dagen (Polletta in Creasap 2012, 259). Het kraken van ADM is een vorm van ruimtelijk verzet die door middel van het bezetten van de ruimte tegen de principes van de dominante structuur in. In die zin is het kraken, en gebruiken van het ADM terrein een constante productie van vrije ruimte. Kraken is nu strafbaar, maar in de periode voor het kraakverbod was het gebruiken van de ADM voor de doeleinden van ADM’ers al een vorm van verzet. Het gaat om het hebben van een vrije ruimte waar meer dingen mogelijk zijn dan in de stad, of in een normale woning of gemeenschap. *‘Ieder heeft zijn eigen ideologie, maar ruimte maakt mogelijk om ermee te experimenteren.’*<sup>119</sup> Op de ADM is in die zin een fysieke ruimte voor het experimenteren en uiten van eigen ideologie

---

<sup>116</sup> Interview Jet 16-4-2017

<sup>117</sup> Daan uit notities 15-02-2017

<sup>118</sup> Daan in focusgroep 15-3-2017

<sup>119</sup> Persoon in focusgroep 15-3-2017

zoals beschreven in hoofdstuk drie. Ayla vertelt dat er *'ruimte is voor een solidariteit, dus hier is de plek waar je de bus kan opknappen die straks vluchtelingen te eten geeft, en hier is de plek waar je straks kan overnachten als dan mensen van een actie komt. Of dan hadden ze een actie tegen de kolen gedaan en dan komen ze hier even een nachtje crashen.'*<sup>120</sup>

Piazza (2016,2) stelt daarnaast dat vrije ruimtes ook bevrijd zijn van culturele, politieke en sociale relaties, en alternatieve relaties proberen op te bouwen tegenover de logica van het kapitalisme. Een gebrek aan wetgeving binnen het terrein zoals normaal gehandhaafd zou worden binnen een stad zorgt voor vrijheid. Op de ADM is er ruimte voor zelfvoorzienigheid en culturele ruimte.<sup>121</sup> ADM'ers kunnen werken in een werkplaats die tegelijkertijd hun thuis is. *'Niemand klaagt hier als je in de voortuin staat te lassen.'*<sup>122</sup> Op de ADM kan men dingen doen, die in de stad niet mogelijk zijn.<sup>123</sup>

Naast wetgeving, is het gebrek aan economische gebondenheid een veel terugkomende factor. Stepik heeft een voorliefde voor wetenschap, en wetenschappelijke vooruitgang. Hij ziet in de toekomst veel banen verdwijnen door automatisering en het ontwikkelen van de technologie. Hij vindt het daarom belangrijk om te experimenteren met nieuwe manieren waarop een samenleving kan werken, buiten het economische systeem om.<sup>124</sup> Voor hem is ADM een ruimte waar dit mogelijk is. Kosten zoals huur van een woonplaats of atelier vallen weg. Op ADM wordt een maandelijkse bijdrage voor stroom, water, internet en algemene kosten geïnt bij de bewoners. Tara geeft aan dat het kunnen leven op een gekraakte ruimte mogelijkheid biedt om je bezig te houden met andere dingen dan de huur en een vaste baan die de mogelijkheden als kunstenaar sterk kunnen beperken.<sup>125</sup> De financiële drempel om dingen te proberen, en plannen te ondernemen ligt lager. *'Als je een woning in de stad hebt: alles kost geld! Je bent afhankelijk van een woningbouwvereniging, je bent afhankelijk van installatiebedrijf dat je verwarming moet regelen. Je bent afhankelijk van de gemeente die allerlei infrastructuur moet handhaven of maken, dat doen we hier allemaal zelf.'*<sup>126</sup>

De komende paragrafen zullen uiteenzetten wat de vrije ruimte op ADM geproduceerd heeft.

---

<sup>120</sup> Interview Ayla 24-03-2017

<sup>121</sup> Persoon in focusgroep 15-3-2017

<sup>122</sup> Oude Frans uit notities 25-03-2017.

<sup>123</sup> Herhaalde opmerking op ADM uit eigen aantekeningen van de periode 15-02-2017 tot 17-04-2017.

<sup>124</sup> Interview Stepik 22-2-2017

<sup>125</sup> Interview Tara 18-3-2017

<sup>126</sup> Interview Hans 26-03-2017

### 6.3 Het Hek

Een bestelwagen stopt voor het hek, en een man met halflang grijs haar stapt uit. Tactisch steekt hij zijn handen tussen de palen door van het hek om zijn vingers in een positie te manoeuvreren die het slot aan de binnenkant van het hek openmaakt. Eenmaal ontgrendeld, begint hij aan het hek te trekken tot hij zelf door de opening past. Nu kan hij van positie wisselen en het hek met zijn gewicht verder openduwen voor de witte bestelwagen. Hij stapt weer in de wagen en rijdt door het hek, stapt uit, sluit het hek zorgvuldig, stapt in, en rijdt verder de weg af. Een groot, houten bord gebonden aan een boom wordt gepasseerd:

‘Welcome to ADM, please drive slowly’.<sup>127</sup>



Het hek behoudt een speciale betekenis voor ADM'ers. Het is een fysieke afscheiding tussen de buitenwereld en de ADM-wereld. Zoals te lezen in bovenstaand vignet maakt het hek gebruik van een aantal fysieke hordes die het bewustzijn van het doorstappen groter maakt. Zo vertelde Ayla mij op een namiddag voor de bandjesavond begon, hoe ze voelde dat de atmosfeer om haar heen veranderde zodra ze de ADM binnenkwam.<sup>128</sup> Het hek kan in die zin worden gezien als een liminale fase die als begrenzing duidelijk aangeeft waar de vrijheid begint, en waar hij weer stopt. Ook voor Suwanne is het alsof je een andere wereld binnentreedt als je het ADM-hek door bent. In deze wereld voelt zij zich vrij om te zijn wie ze wil zijn. De fysieke afzetting zorgt zo voor een symbolische vrijheid van identiteit en vooroordelen.<sup>129</sup>

<sup>127</sup> Aantekeningen 14-4-2017

<sup>128</sup> Aantekeningen gesprek met Ayla 17-4-2017

<sup>129</sup> Interview Suwanne 11-4-2017, Interview Ayla 24-03-2017



*‘symbolisch werkt hij wel [...] als een drempel. Dat je niet massaal hier naar binnen loopt zomaar. Want je moet door het hek. We hadden laatst ook een groep toeristen die kwamen hier aan, en toevallig stond ik bij het hek. En toen dachten ze dat ze hier leuk mochten rondlopen, maar... kom dan als er iets te doen is! Want mensen wonen hier gewoon en het is geen toeristische attractie ofzo.’*<sup>130</sup> Vertelt Jet. In deze zin zorgt het hek voor een grens die mensen uitsluit of toestaat. In relatie met evenement en toegankelijkheid wordt het hek als open beschouwd voor buitenstaanders, terwijl buiten deze tijden de ADM weer een woonruimte wordt. Ook werkt het hek beschermend. Oscar vergelijkt het met een landgrens: *‘je ook zorgen dat je een samenleving hebt die okee kan zijn met een hek eromheen om te beschermen. De samenleving beschermen. Dat houdt niet in dat je mensen uitsluit. Maar je kan niet iedereen opnemen.’*<sup>131</sup> De ADM hoe zeg ik dit? De ADM rust op vrijheid, en die wordt behouden als samenleving door met mensen samen te wonen die het relatief goed met elkaar kunnen vinden?

Het hek kan dus gezien worden als een symbool voor veiligheid en vrijheid. Normen die niet worden teruggezien buiten het hek.

#### **6.4 Wonen op ADM**

In relatie tot de vrije ruimte is het wonen op ADM een belangrijk element. Dit komt omdat veel ADM’ers een voldoening halen uit het feit dat je kan wonen zoals je zelf wil, en zodoende een ruimte voor jezelf kan creëren waarin je je vrij voelt. *‘Mensen begrijpen niet dat je je in een caravan met rokende kachel je vrij voelt. [...] als iemand anders het creëert zou je je afgrijselijk voelen, maar omdat je het zelf creëert voel je je vrij. Dat anderen het niet begrijpen en dat het helemaal van jou is geeft je misschien meer vrijheid. Dat je zo erg je eigen ruimte hebt kunnen maken.’*<sup>132</sup> Zegt Milou. In hetzelfde licht zegt Jet: *‘Waar je woont, hoe belangrijk is het. Ik vind het zo belangrijk dat ik in deze woonwagen woon. Maar ik ben een van de weinigen die kan beslissen hoe zijn huis eruit ziet. Of je moet heel rijk zijn, of je moet kraken bijna, in Nederland.’* Woningen op ADM zijn er in verschillende soorten en maten aan te treffen en zijn verspreid over het hele terrein. Mensen wonen in caravans, woonwagens, het kantoorgebouw of boten aan de dok van het terrein. Sommigen maken hun woning op het terrein, terwijl anderen een voorkeur hebben voor een mobiele woning.

---

<sup>130</sup> Interview Jet 15-4-2017

<sup>131</sup> Interview Oscar 07-04-2017

<sup>132</sup> Interview Milou 07-04-2017



133



134

Naast de woning zelf, speelt de locatie van ADM een rol voor het ervaren van vrijheid, en het creëren van een vrije ruimte. Zo speelt het feit dat ADM buiten de stad ligt hierbij een rol. *‘Buiten de stad je eigen wereld, je eigen dorpje waar je je eigen ding kan doen.’* Daarnaast zegt Oscar. *‘De afstand veroorzaakt samen met bijvoorbeeld het hek een loskoppeling met de maatschappelijke structuren en regels waar ze zich tegen verzetten.’*<sup>135</sup> Het feit dat gelijkdenkenden bij elkaar wonen en werken, zorgt ook voor bevrijding. Dat de ADM’ers samen zijn, samen projecten kunnen beginnen op deze gemeenschappelijke ruimte, creëert een vrijheid, die een belemmering had kunnen zijn als zij niet bij elkaar zouden wonen en werken. Veel ADM’ers hebben het dan ook over een uitwisseling van kennis en kunde.

Een belemmerend element voor het gevoel van vrijheid, is de huidige dreiging vanwege de rechtszaken, en de onzekerheid van het kraken zelf. Voor bewoners zoals Tara en Bart, Jet en anderen, wordt deze belemmering minder ervaren omdat hun woning mobiel is. Hans daarentegen koos voor het bouwen van een vaste woning op het terrein. *‘Het jammere is dat door die dreiging er weinig duurzaamheid is hier. [...] Het zou beter zijn om een paar duurzame degelijke dingen te bouwen hier, maar het is moeilijk om daar in te investeren.’*<sup>136</sup> Het wonen op ADM blijft een onzekere zaak zolang rechtszaken bezig blijven en de ADM niet erkend wordt.

---

<sup>133</sup> Woning van Julie, destijds tijdelijk bewoond door Asher. Gemaakt op 16-02-2017

<sup>134</sup> Woonboot Abeona van Oude Frans. Gemaakt op 16-02-2017.

<sup>135</sup> Interview Oscar 07-04-2017

<sup>136</sup> Interview Hans 26-03-2017

## 6.5 Verzet en de vrije ruimte

*'It emphasizes the material Aspects of space and place-making, but also uncovers the manifest and latent ideologies that underlie this materiality.'* Zegt Low (2017,34) over de sociale productie van ruimte. ADM creëert een vrije ruimte onder een ideologie van autonomie en vrijheid. Binnen de vrije ruimte echter, worden op ADM ruimtes voor verzet gevormd. Een voorbeeld hiervan is de Green Ass Garden eerder besproken in hoofdstuk 5. De tuinpraktijken die uitgevoerd worden op dit stuk ruimte zijn een alternatieve vorm van tuinieren.

*'En ander verzet ja is tegen de standaardmanieren van tuinieren misschien, maar dat is minder verzet en meer creatieve nieuwe oplossingen te vinden. [...] Maar dat je dus gewoon een stuk grond hebt waar niks mee gebeurt dat is dan hier intern een soort verzet geweest, dat is toch zonde je kan daar gewoon een tuin van maken.'*<sup>137</sup>

De Green Ass Garden is een voorbeeld van de toepassing van het creëren van een vrije ruimte, een terrein waar mensen hun eigen experimenten en idealen tot uiting kunnen brengen waar dat in standaard omstandigheden niet kan.

Daarbij komen *scenes* ook terug op de ADM. Leach en Haunss (2009, 259) beschrijven de *scene* als 'een netwerk van mensen die eenzelfde identiteit, subculturele of anti culturele waarden, normen en overtuigingen, en ook een netwerk van fysieke ruimtes hebben waar leden van die groep samenkomen'. De vrije ruimte op ADM heeft het mogelijk gemaakt om meerdere festivals en evenementen te kunnen organiseren zoals te lezen was in hoofdstuk 5. Tien jaar geleden kwam Jet aan op ADM, na een tijd in Utrecht gekraakt te hebben. Ze komt uit de festivalwereld, en wat haar enthousiast maakte over ADM was dat alles samen komt. Mensen met kennis, de vrije ruimte, gedeelde waardes. Dit maakt de festivals op ADM mogelijk. *'Ik vond het gewoon zo cool dat het er allemaal al is. Normaal moet je die dingen inhuren, maar hier: die heeft een tent en die heeft geluid, en we hebben allemaal koks, en muzikanten, en als iedereen gewoon vrienden uitnodigt kunnen we het gewoon doen.'*<sup>138</sup>

---

<sup>137</sup> Interview Erica 06-04-2017

<sup>138</sup> Interview Jet 15-04-2017

## 6.6 Monument



139

Ten slotte speelt de geschiedenis van ADM en haar ‘monumenten’ een rol bij verzet. De ruimte op ADM is eigen aan vele herinneringen, die door de tijd heen waarde hebben gekregen, gekoppeld aan verzet. Een voorbeeld is een hoek van het kantoorgebouw waar een grote hap uit is genomen. De tweede en derde verdieping zijn aan deze zijde omgebouwd tot een balkon, en raamwerken zijn in de afgebroken delen ingebouwd. Juist op deze plek op de tweede verdieping woont Maik. *‘Het is als het wonen in het hol van de leeuw’*.<sup>140</sup> Hij refereert naar het moment waarop Lüske met knokploeg zelf de groep krakers wilde weggagen van zijn terrein. Op deze plek is een kunstwerk gebouwd voor het festival Robodock in 2012, Ygdrassyl, de levensboom. Meerdere kunstwerken hebben zo een geschiedenis die met trots wordt verteld. Het creëren van herinneringen in de ruimte is een symbolische constructie van de ruimte die vormen van verzet uit het verleden herdenken. De hap uit het gebouw representeert de strijd die is gevoerd met de oud-eigenaar van het ADM terrein. Het creëren van een kunstwerk juist in deze hoek kan gezien worden als een transformatie van betekenis van de locatie.

De afgelopen vier hoofdstukken hebben een inzicht gegeven in hoe de concepten *framing*, rituelen en ruimtegebruik naar voren komen op ADM. Na deze empirische achtergrond, zal nu een koppeling worden gemaakt met de theorie, en onze hoofdvraag beantwoord worden.

<sup>139</sup> Eigen foto van Ygdrassil en de ADM bar gemaakt op 16-02-2017.

<sup>140</sup> Notities gesprek Maik 21-02-2017

## H7 Conclusies

### 7.1 Verzet

Verzet wordt vaak begrepen als een politieke actie en is primair de oppositie tegen geïnstitutionaliseerde macht. Waarbij macht in verscheidene vormen in de samenleving bestaat. Zo heeft de ADM te maken met processen als gentrificatie, kapitalisme, malafide vastgoedpraktijken en het uitvoeren van alternatieve economische processen. Lila Abu-Lughod (1990, 42) observeert dan ook *'where there is resistance, there is power'*. Foucault en Abu-Lughod (1990) laten zo zien dat verzet en macht met elkaar verbonden zijn en niet zonder elkaar kunnen bestaan. Foucault stelt hierbij de vraag met welke machtsstructuur men wilt leven en welke men wilt beperken en voorkomen. De ADM stelt in de huidige situatie dezelfde vraag. In relatie tot Lila Abu-Lughod (1990, 42) en haar uitspraak *'where there is resistance, there is power'*, laat zij zien dat de ADM de primaire definitie van verzet uitoefenen. Deze definitie houdt de primaire oppositie tegen geïnstitutionaliseerde macht in, als een binaire oppositie tussen vastgestelde macht en verzet. Door middel van de verscheidene uitingen van verzet van de ADM in de driehoeksverhouding van het politieke spel stellen ze zo de machtsrelaties aan de kaart en bekritisieren en beperken derhalve de huidige machtsstructuren.

Opvallend is echter dat veel bewoners van de ADM derhalve geen directe connectie voelen met het begrip verzet of de acties die daar volgens hen uit voort vloeien. De term wordt dan ook vaak bestempeld als lastig en niet iets waar de meeste bewoners zich mee identificeren. Hierbij gaat het voornamelijk om het afzetten en het tegen iets zijn wat weinig bewoners van de ADM in de mond zullen nemen. De diversiteit van het begrip verzet zorgt begrijpelijk voor verwarring. Onze leidende definitie *'Actions involving consciousness, collective action, and direct challenges to structures of power (Rubin 1996, 245)'*, illustreert dit.

Zo is binnen deze term actie een belangrijk onderdeel, dus hierbij gaat het om actieve handelingen en directe uitdaging, ook in de zin dat de activiteiten omtrent verzet zichtbaar moeten zijn. De percepties die de inwoners bij verzet hebben en de rol die ze daarin hebben wordt regelmatig aangeduid als een 'strijd' en het creëren van manifestaties. Het interessante component van verzet is dan 'action'. Bij verzet gaat het niet alleen om de gemoedstoestand van een persoon. Een actieve handelswijze is er ook een belangrijk onderdeel van. Voor de ADM lijkt het zo te zijn dat de gemoedstoestand niet in het kader van bewust verzet geplaatst

kan worden, maar de acties wijken vrij duidelijk af van ‘het normale’. Het anders doen en het creëren van een alternatief voor de samenleving worden door veel bewoners dan ook vaak genoemd. De culturele manifestaties zijn dan ook alternatief, een middel om het anders te doen. Klaas bestempelt dit anders doen dan ook als een vorm van activisme, waarbij het anders doen werkt op het moment dat men het op de ADM niet eens is met wat er gebeurt<sup>141</sup>. Hiermee vormt de ADM bewust of onbewust een *direct challenge to structures of power* (Rubin 1996, 245). Door niet mee te doen aan het systeem op sociaal en economisch gebied en ‘aan al het verzet’<sup>142</sup> daagt de ADM zo verschillende machtsstructuren uit en vermijden ze zo enige betrokkenheid met kapitalisme, consumentisme en gentrificatie (Cattaneo en Engel-Di Mauro 2015, 2). Omdat ze het niet eens zijn met het systeem doen ze er niet aan mee. Ze wijzen zo bewust bestaande machtsrelaties af (Faith 1993, 8). Verzet is voor de ADM een normaliteit en geen zwart wit fenomeen, het betekent ergens voor staan<sup>143</sup>. Het onbewuste ideaal dat achter dit alles is vrijheid. Het zoeken naar vrijheid is een drijfveer, waarbij de bewoners van de ADM een soort vrijheid van de maatschappij proberen te creëren. ADM streeft zo vrijheid actief na, waarbij het een positieve vorm van verzet wordt (Viriasova 2006, 64). Zo is er een verbinding met de activiteiten op de ADM en verzet zichtbaar. Een andere element binnen verzet is ‘oppositie’ (Hollander en Einwohner 2004, 538), waarbij de definitie van Pickering (2000, 59) ‘*Actively [saying] ‘No, this is not acceptable, this is wrong and I do not want it to happen’ in numerous individual and collective ways*’ bij de ADM sterk naar voren komt. *Overt resistance* levert wat discrepantie op, omdat het zichtbare gedrag voor de doelwitten en observanten als verzet herkent moet worden en moet bedoeld zijn als zodanig. Alledaags verzet bij de ADM is vooral terug te zien in het ‘anders doen’, waardoor het dagelijks leven gevormd wordt. Door middel van alledaagse handelingen en activiteiten op de ADM worden gebruikt om misstanden in de maatschappij recht te zetten en zo een alternatief te zijn. Onbewust daagt de ADM zo het hegemoniale systeem uit en zorgt zo voor verandering in een strikt geplande hoofdstad. ‘Het grootste verzet is zo het niet meedoen aan al het verzet’<sup>144</sup>.

## 7.2 Framing

De ADM’ers zien het omgaan met publiciteit en het *framen* tegenover de buitenwereld als een overlevingsmechanisme. Dit komt door de ‘strijd’ die ADM op het moment voert.

---

<sup>141</sup> Focusgroep Daan 15-03-2017

<sup>142</sup> Interview Klaas 03-03-2017

<sup>143</sup> Interview Tara 18-03-2017

<sup>144</sup> Interview Klaas 03-03-2017

Strategisch *framen* is het creëren van *frames* om een specifiek doel te bereiken, zoals het rekruteren van nieuwe leden, mobiliseren, bronnen verkrijgen, etc. (Benford en Snow 2000, 624). De macht van *framing* ligt voor ADM'ers in twee aspecten. het creëren van bestaansrecht, en het rekruteren van 'nieuwe leden' in de woorden van Poletta en Jasper (2001) of bekendheid in die van ADM. Dit doet ADM door het gebruik van *social media*, wat een groter bereik geeft, het houden van festivals en het omgaan met andere media met een groter bereik. De omroep waarmee ADM in zee gaat, heeft invloed op het verhaal wat over hun geschreven gaat worden. De situatie met BBC laat zien dat het lastig is een ander medium te manipuleren naar het vertellen van een eigen verhaal. De macht voor *counterframing*, het *framen* van een tegengestelde identiteit (Benford en Snow 2000), wordt letterlijk uit handen gegeven. ADM is daarom selectief in de media die ze wel of niet toelaten binnen ADM voor interviews en uitzendingen.

Het creëren van bestaansrecht is in andere woorden het zoeken naar erkenning en valt uiteen in drie vormen: het bevechten van het bestaande stereotiep, het krijgen van recht op de plek, en erkenning voor hun leefstijl en cultureel erfgoed. Het bestaande stereotiep over ADM huist in de geschiedenis die krakers in Nederland hebben gehad, en de criminalisering van kraken door het kraakverbod in 2010. *Interpellation* is de manier waarop stereotypen wel als identificatie worden gezien, maar kunnen ook worden bevochten (Jenkins (2008, 97; Bassel 2008, 296). Het tegengestelde stereotiep wordt zo betwist om een goed imago van ADM over te brengen, wat dan meer bestaansrecht creëert als overlevingsmechanisme. Dit is te koppelen aan *counterframing*, waarin een tegengesteld *frame* wordt gecreëerd (Benford en Snow 2000). In de Amsterdam Alternative werd duidelijk hoe strategische *frames* ook een vijand voor collectieve actie identificeren (Della Porta en Diani 2006, 21). In het blad was dit Chidda. Op dezelfde manier creëren *frames* ook een collectieve identiteit (Poletta en Jasper 2001), die zich tegen een vijand wenden. Dit wordt ook wel *boundary framing* genoemd (Benford en Snow 2000; Hunt et al 1994; Gamson 1995).

Ten slotte komt in ieder media instrument waar ADM gebruik van maakt, gebruik gemaakt van *frame* amplificatie. *Frame* amplificatie is het idealiseren van bestaande waarden en overtuigingen. De effectiviteit van deze methode is afhankelijk van de bestaande culturele waarden, geloofsovertuigingen e.d. in de context (Benford en Snow 2000; Park 1998; Reese 1996). Ze willen zich profileren als creatieve mensen, mensen die dingen kunnen maken die niet mogelijk zijn in de stad, en halen specifiek deze identiteit naar voren, om zo effectief mogelijk contact te kunnen maken met de buitenwereld in hun strijd voor bestaansrecht.

### 7.3 Ritueel

Een ritueel is voor Turner (1987, 5) '*a transformative performance revealing major classifications, categories, and contradictions of cultural processes*'. Een ritueel is een evenement die een sterke ideologie kan uitdrukken, waarbij verzet naar voren komt en is een instrument voor het tot stand brengen van sociaal politieke verandering door de introductie van nieuwe ideeën (Turner 1974). Een belangrijk onderdeel van de activiteiten op de ADM zijn de festivals, hiermee wordt aan mensen buiten de ADM laten zien wat zelf organiseren teweeg kan brengen<sup>145</sup>. Bij sociale bewegingen kan een ritueel gedefinieerd worden als een gestructureerd evenement, ontworpen om een bepaalde ideologie te creëren, versterken of uit te drukken (Creasap 2012). Daarnaast verduidelijkt de Wintergames, als een evenement dat als representatie wordt gebruikt voor de rest van ADM en het dagelijks leven (Creasap 2012). het concept *Performance*. Zo stelt de Wintergames met zijn politiek geëngageerde thema's politieke vraagstukken ter discussie (Shinko 2012, 10), waardoor met de verschillende spelonderdelen zowel het normale dagelijkse leven op de ADM als het 'bijzondere' van een festival neergezet worden (Kapchan 1995). Zo zijn de Wintergames door middel van de spellen en speelse onderdelen een ludieke manier om verzet te organiseren. Het Anniversary festival of verjaardagfestival is voor de ADM iets om trots op te zijn. De idealen van de ADM worden dan ook het sterkst uitgedrukt in het verjaardagfestival, waar de verschillende ideologieën op de ADM elkaar kruisen. Zo wordt het ADM Anniversary festival als een gestructureerd evenement ontworpen om een bepaalde ideologie te creëren, versterken of uit te drukken (Creasap 2012). De weerstand die zij ondervinden van Chidda bij de vergunningen en verdere organisatie van dit festival kunnen in het licht van een geritualiseerde activiteit geplaatst worden. Wat een doorlopend is proces van toestemming, verzet en onderhandelbare toe-eigening (Bell 1992:207). Zo werkt het uitvoeren van het Anniversary festival als een vorm van verzet, waarbij de ADM hun verzet tegen de dominante ideologie uiten (Gal 1995, 418-419). Hier speelt Robodock ook een belangrijke rol in. Dit festival was een manier om terug te slaan naar de politieke en 'maffia' situatie waar ADM zich in bevond. De term 'culturele zelfverdediging' wordt hier dan ook aangehaald. Het inzetten van kunst voor het strijden van de idealen van de ADM is een sociaal gebruik voor een 'ondergeschikte groep' die hun positie zo tegenover een dominante ideologie demonstreren (Schnell 1995, 301). Zo heeft Robodock succesvol duizenden bezoekers aangetrokken om kunst in te zetten met een politieke insteek met het statement dat cultuur ook

---

<sup>145</sup> Focusgroep Daan 15-03-2017



een plek verdient in de stad. Door festivals te organiseren op de ADM laten ze zien wat mogelijk is en wat mensen hier doen. Het is ook het niet eens zijn met wat je ziet en het goede voorbeeld geven, dit is zo een vorm van verzet voor de ADM. Een ander terugkerende activiteit is de Green Ass Garden. De moestuin van ADM staat in relatie tot verzet door het gebruik van alternatieve methoden van tuinieren, zoals permacultuur en het promoten van zadenruil. Verder zijn ze bijvoorbeeld moeilijk verkrijgbare homeopathische geneesmiddelen gaan maken als alternatief tegen de farmaceutische industrie en chemische producten<sup>22</sup>. Het werken in de tuin zorgt zo voor nieuwe ideeën en verandering op de ADM (Turner 1974). De Aid Delivery Mission brengt het kernelement actie naar voren. Door middel van kookacties wijzen zij zo de vluchtelingensituatie af en proberen zo een actief voorbeeld te zijn. De rechtszaken zetten *overt resistance* centraal door zich actief te verdedigen en verzetten tegen de rechtszaken van Chidda, waarbij ze zichzelf als groep tegenover een dominante ideologie van kapitalisme te demonstreren (Schnell 1995, 301).

Deze verscheidene rituelen brengen *overt resistance* naar voren, gezien ze door het organiseren van deze activiteiten handelen buiten de gevestigde orde.

#### 7.4 Ruimtegebruik

Op ADM komt verzet binnen ruimtegebruik op twee manieren naar voren: als een vorm van *framing* en door het creëren van een vrije ruimte. Het artikel van Amsterdam Alternative krijgt het 20-jaar oude bos op ADM een betekenis als longen van het industrieterrein. Dit laat zien dat strategisch *framen* een vorm van sociale constructie van ruimte is. Zoals Modan (2007) met Benford en Snow (2000) zou stellen: dat onrechtvaardigheid in de ruimte een discours kan creëren, waarin *framing* het middel is om de onrechtvaardigheid uit te drukken. Daarnaast doet het opruimen van de ruimte op ADM hetzelfde. Het verschil is dat opruimen ruimte produceert voor *framing* op een manier waarop deze getoond moet worden aan de buitenwereld. De ruimte krijgt zo een extra nut, als tentoonstelling voor de buitenwereld.

De sociale productie van ruimte in relatie tot vrije ruimte komt ook naar voren in hoe ADM een vrije ruimte produceert. Het kraken van ADM is een vorm van verzet en produceert zoals Lefebvre (1991) zegt 'tegenruimte'. *'...against quantity and homogeneity, against power and the arrogance of power, against the endless expansion of the 'private' and industrial profitability; and against specialized spaces and a narrow localization of function'*. Het idee achter de vrije ruimte op ADM is het verzet tegen het huidige wetmatige systeem en het kapitalisme en staat gelijk aan wat Polletta en Creasap (2002) en Piazza (2016) zeggen over

vrije ruimte. De ADM is vrij van deze aspecten, waardoor er ruimte is voor creëren en experimenteren. Daarnaast is het een verzet tegen de gang van zaken in de stad, en biedt ADM een ruimte bij de stad om dingen te doen die in de stad niet mogelijk zijn. Op eenzelfde manier geeft ADM een andere invulling aan het terrein. Het bezetten en kraken van ADM voor het creëren van een vrije ruimte heeft ADM de mogelijkheid gegeven om een vrije ruimte te maken, en kan verstaan worden onder de productie van ruimte. Zoals Low (2017) stelt, is het de manier waarop ruimte tot werkelijkheid komt, en de onderliggende ideologieën onthult.

Het hek is een manier om de vrije ruimte op ADM in stand te houden. De sociale constructie van de ruimte komt hierin naar voren door de constructie van een betekenis van het hek als bevrijdend en beveiligend. De constructie van ruimte stelt Low (2017, 34) als: *'how a space comes into existence and opens up questions about the political, economic and historical motives of its planning and development. It emphasizes the material aspects of space and place-making, but also uncovers the manifest and latent ideologies that underlie this materiality.'* Het hek vormt een grens tussen ADM en de buitenwereld, en vormt zo ook de grenzen van vrije ruimte, en zo de grenzen waarbinnen het bovenstaande mogelijk is, en dus verzet naar voren komt.

De vrijheid komt ook naar voren in het creëren van *scenes*. De *scene* als 'een netwerk van mensen die eenzelfde identiteit, subculturele of anti culturele waarden, normen en overtuigingen, en ook een netwerk van fysieke ruimtes hebben waar leden van die groep samenkomen' (Leach en Haunss 2009, 259) laat zien dat ADM in zijn geheel als scene gezien kan worden. Gelijkdenkenden komen hier samen en wonen samen. Het samenkomen biedt een extra vrijheid die zich uit kennis van ambacht. Festivals en de Green Ass Garden zijn daarnaast een uiting van scenes in de vrije ruimte.

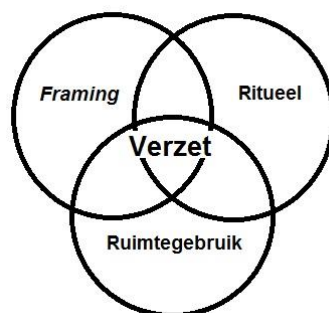
Ten slotte is een monument als Ygdrassyl een uiting van de betekenis van verzet in de ruimte, en zo een productie, die de sociale constructie over de hap uit het kantoorgebouw betekenis en nadruk geeft.

## 7.5 Concluderend

Verzet op ADM komt terug in *framing*, rituelen en ruimtegebruik. Zo is *framing* een strategisch middel om erkenning te zoeken van de buitenwereld voor het bestaan van ADM. Verder zijn rituelen een vorm van verzet, gezien ze activiteiten organiseren buiten de gevestigde orde die hun idealen bevestigen. Ten slotte is ruimtegebruik een vorm van verzet doordat ADM een vrije ruimte heeft gecreëerd.

Al deze verzetsvormen komen ook samen tot uiting. *Framing* en ruimtegebruik komen samen naar voren. De ADM wilt de betekenis van ruimte in hun voordeel gebruiken, zoals Modan (2007, 282) aanhaalt dat het creëren van een strategisch discours omtrent ruimte er tegelijkertijd ook betekenis aan geeft. Zoals de beschrijving van het bos in de Amsterdam Alternative en het opruimen van het terrein. Rituelen zijn gestructureerde evenementen om een bepaalde ideologie uit te drukken, te creëren of uit te drukken (Creasap 2012), door waar *frame* amplificatie naar voren komt. Dit is het benadrukken van positieve bestaande waarden en overtuigingen. Zo wordt de stigmatisering van de dominante cultuur tegengegaan (Benford en Snow 2000; Berbrier 1998). Zoals het workshopweekend de capaciteiten en waarden van ADM naar voren laat komen. Eveneens staan rituelen en ruimtegebruik tot elkaar in verhouding door middel van het creëren van *scenes*, waarbij autonome ruimte dient voor het organiseren van evenementen in de stad (Creasap 2012, 183; Piazza 2016, 2). Het organiseren van rituelen, zoals festivals, is zo een manier van het creëren van vrije ruimte. Voor ADM is het belangrijk om een plek te hebben om rituelen te organiseren buiten de ‘gevestigde orde’, wat in de vrije ruimte mogelijk is. De ruimte brengt zo mensen samen die dezelfde ideologie willen delen en tot uiting brengen. De ruimte genereert zo de mogelijkheid voor deze groepsdeelname. Zoals de Wintergames, waar verschillende krakersgroepen op de ADM samenkomen.

### Verzetsdiagram



Het aanknopingspunt tussen de drie concepten *framing*, rituelen en ruimtegebruik is verzet. Deze concepten zijn uitingen van de ideologieën en doelen die ze op ADM willen nastreven. Zo zijn deze concepten actieve uitingen van verzet en zijn zo te relateren aan Rubin (1996, 245) zijn definitie van verzet: ‘*Actions involving consciousness, collective action, and direct challenges to structures of power*’. Het creëren van tegenruimte als vrije ruimte op de ADM is een vorm van verzet vanuit ruimtegebruik (Lefebvre 1991). De ADM creëert daarnaast alternatieve collectieve rituelen die verzet uitdrukken en positioneren zich zo tegenover de dominante ideologie (Schnell 1995, 301). Strategisch *framing* is een middel van verzet ter erkenning van het bestaan van ADM, wat in bedreiging staat door de rechtszaken en de opgelegde negatieve identiteit vanuit de geschiedenis en de media (Poletta en Jasper 2001).

*Overt resistance* is een brede definitie van verzet, de uitleg dat doelwitten en observanten verzet moeten herkennen als zodanig is zeer moeilijk te onderzoeken. Zo willen wij graag een kritische notie op deze definitie aanbrengen. Bij een onderzoek op de ADM is het nooit mogelijk om te onderzoeken wie zij met hun krantenartikelen, festivals en rechtszaken beïnvloeden en of het ook nog invloed in relatie tot verzet heeft. Theoretisch gezien lijkt *overt resistance* een handzame en logische term, maar is in praktische zin moeilijk toepasbaar.

Alledaags verzet is daarentegen een handzamer begrip. Dit concept focust zich op de actor binnen verzet. Echter beschrijft het niet al het verzet op de ADM. Niet ieder verzet op de ADM is onderdeel van een dagelijkse handeling. Alledaags verzet is door de gewoonlijke en normale natuur alledaags (Hollander en Einwohner 2004, 539). Het begrip wordt gekenmerkt door een routineus karakter en is politiek niet gearticuleerd (Vinthagen en Johansson 2013, 10). Ondanks dat alledaagse vormen van verzet wel voorkomen op de ADM, wordt deze activiteiten niet altijd gekenmerkt door een routineus karakter of afwezigheid van politieke articulatie. Dit staat tegenover de manier waarop Vinthagen en Johansson (2013) alledaags verzet definiëren.

## Literatuurlijst

Abu-Lughod, Lila. 1990. 'The Romance of Resistance: Tracing Transformations of Power Through Bedouin Women.' *American Ethnologist*. 17(1): 41-55.

Adas, Michael. 1992. 'From avoidance to confrontation: Peasant protest in precolonial and colonial Southeast Asia.' *Colonialism and culture*: 89-126.

Bassel, Leah. 2008. *Citizenship as Interpellation: Refugee Women and the State. Government and Opposition*. 43(2):293-314

Barbash, Ilisa and Taylor, Lucien. 1997. *Cross-Cultural Filmmaking: A Handbook for Making Documentary and Ethnographic Films and Videos*. Berkeley: University of California Press.

Bell, C. (1992). *Ritual theory, ritual practice*. Oxford University Press.

Benford, Robert D. and, Snow, David A. 2000. 'Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment.' *Annual Review of Sociology* 26: 611-639.

Boeije, Hennie. 2010. *Analysis in Qualitative Research*. London: Sage.

Castells, M. 1983. *The city and the grassroots: a cross-cultural theory of urban social movements* 7. CA: Univ of California Press.

Cattaneo, Claudio, Engel-Di Mauro, Salvatore. 2015. 'Urban Squats as Eco-Social Resistance to and Resilience in the Face of Capitalist Relations: Case Studies from Barcelona and Rome.' *Partecipazione e Conflitto* 8(2): 343-366.

Creasap, Kimberly. 2012. 'Social Movement Scenes: Place-Based Politics and Everyday Resistance.' *Sociology Compass* 6(2): 182-191.

Van Dam, Rosalie, Eshuis, Jasper, Aarts, Noelle. 2008. *Zelforganisatie Een studie naar gemeenschapsvorming in de Amsterdamse Doe-Het-Zelf Maatschappij en de Golfresidentie Dronten*. Alterra, Wageningen Universiteit.

Dadusc, Deanna and Dee, E.C.T. 2015. *The Criminalization of Squatting: Discourses, Moral Panic, and Resistances in the Netherlands and Wales. Moral Retorica*. 109-132

- Dee, E. C. T. The Production of Squatters as Folk Devils: Analysis of a Moral Panic that Facilitated the Criminalization of Squatting in the Netherlands. *Deviant Behavior*, 37:7, 784-794
- Dee, E.T.C. and DeBelle dos Santos, G. 2015. Examining mainstream media discourses on the squatters' movements in Barcelona and London. *Interface*. 7(1):117 – 143
- Della Porta, Donatella and, Diani, Mario. 2006. *Social Movements: an Introduction*. New York: Blackwell Publishing.
- De Walt & De Walt. 2012. *Participant Observation: A Guide to Fieldworkers*. Plymouth: AltaMira Press.
- Douglas, M. (2013). *Rules and meanings (Vol. 4)*. Routledge.
- Enke, Anne. 2007. 'Finding the Movement: Sexuality, Contested Space, and Feminist Activism.' New York: Duke University Press.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2010. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. Third Edition. London, Pluto Press
- Faith, Karlene. 1993. *Unruly Women: The Politics of Confinement and Resistance*. Vancouver, BC: Press Gang.
- Gal, Susan. 1995. 'Language and the 'Arts of Resistance' Review of Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts by James Scott.' *Cultural Anthropology* 10(3): 407-424.
- Gamson WA, Modigliani A. 1989. Media discourse and public opinion on nuclear power: a constructionist approach. *American Journal of Sociology* 95:1- 37
- Gluckman, M., 1954, *Rituals of Rebellion in South-East Africa*. Manchester University Press.
- Hollander, J. en Einwohner, R. 2004. 'Conceptualizing resistance.' *Sociological Forum*, 19(4): 533-554.
- Isoke, Zenzele. 2011. The Politics of Homemaking: Black Feminist Transformations of a Cityscape. *Transforming Anthropology*, 19(2):117–130.
- Jenkins, Richard. 2008. 'Social Identity.' Third Edition. New York: Routledge.

Kapchan, Deborah A. 1995. 'Hybrid genres, performed subjectivities: The revoicing of public oratory in the Moroccan marketplace.' *Women & Performance: A journal of feminist theory* 7(2): 53-85.

Klandermans B, Goslinga S. 1996. Media discourse, movement publicity, and the generation of collective action frames: theoretical and empirical exercises in meaning construction.

Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.

van der Loo, Hans R. van Steenberg, Bart, Geert, Frederik. 1984. *Snel Een weekend perspectief?: nieuwe sociale bewegingen en culturele veranderingen*. Amersfoort: de Horstink

Low, Setha. 2009. 'Claiming Space for Engaged Anthropology: Spatial Inequality and Social Exclusion.' *AMERICAN ANTHROPOLOGIST*, 113(3): 389-407.

Low, Setha. 2017. *Spatializing Culture: The ethnography of space and place*. Taylor & Francis.

Manning, F. E. 1985. The performance of politics: Caribbean music and the anthropology of Victor Turner. *Anthropologica*, 39-53.

Manjikian, M. 2013. *Securitization of property squatting in Europe*. Routledge.

Modan, Gabriella. 2007. *Turf Wars: Discourse, Diversity, and the Politics of Place*. Malden, MA and Oxford: Blackwell Publishing.

Moore & Smart. 2015. *Making Room: Cultural Production in Occupied Spaces*. *The Journal of Aesthetics and Protest*.

Nesbitt, Nick 2004 *Troping Toussaint, reading Revolution*. *Research in African Literatures*. 35 (2), 18-33. Indiana University Press.

O'Mahony, Lorna Fox, O'Mahony, David en Hickey, Robin. 2014. 'Moral Rethoric and the Criminalisation of Squatting: Vulnerable Demons?' New York: Routledge.

Park K. 1998. The religious construction of sanctuary provision in two congregations. *Sociological Spectrum* 18:393

- Pérez, Raúl & Greene, Viveca S. 2016. Debating Rape Jokes vs. Rape Culture: Framing and Counter-framing Misogynistic Comedy, *Social Semiotics*, 26(3):265-282
- Piazza, Gianni. 2016. 'Squatting Social Centres in a Sicilian City: Liberated Spaces and Urban Protest Actors.' *Antipode* 0(0):1-25.
- Pickering, Sharon. 2000. 'Women, the home and resistance in Northern Ireland.' *Women and Criminal Justice* 11:49–82.
- Pimental Walker, Ana Paula. 2013. 'Embodied Identity and Political Participation: Squatters' Engagement in the Participatory Budget in Brazil.' *Ethos* 41(2): 199-222.
- Poletta, Francesca and Jasper, James M. 2001. 'Collective Identity and Social Movements.' *Annual Review of Sociology* 27:283-305.
- Pruijt, H. 2003. 'Is the institutionalization of urban movements inevitable? A comparison of the opportunities for sustained squatting in New York City and Amsterdam.' *International Journal of urban and regional research* 27(1):133-157.
- Pruijt, H. 2013. The logic of urban squatting. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(1), 19-45
- Rappaport, R. A. 1979. *Ecology, meaning, and religion*. North Atlantic Books.
- Reese E. 1996. Maternalism and political mobilization: how California's postwar child care campaign was won. *Gender Sociology*. 10:566-89
- Rubin, Jeffrey W. 1996. 'Defining Resistance: Contested Interpretations of Everyday Acts' *Studies in Law, Politics and Society* 15: 237-60.
- Schnell, S. 1995. Ritual as an Instrument of Political Resistance in Rural Japan. *Journal of Anthropological Research*, 51(4): 301-328.
- Scott, J.C. 1990. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven: Yale University Press.
- Seymour, S. 2006. 'Resistance.' *Anthropological Theory* 6(3): 303-321.



Shinko, Rosemary O. 2012. 'Theorizing embodied resistance practices in International relations.' *International Relations Research in Progress Seminar Series at Bucknell University*.

Sivaramakrishnan, K. 2005. 'Intellectual genealogies for the concept of everyday Resistance.' *American Anthropologist* 107(3): 346-355.

Smith, Neil, Duncan, Betsy en Reid, Laura. 1994. 'From Disinvestment to Reinvestment: mapping the Urban 'Frontier' in the Lower East Side. From Urban Village to East Village. The Battle of New York's Lower East Side.' Cambridge: Blackwell: 149-167.

Squatting Europe Kollektive. 2013. 'Squatting in Europe. Radical Spaces, Urban Spaces.' New York: Minor Compositions.

Turner, V. 1974. Liminal to liminoid, in play, flow, and ritual: an essay in comparative symbology. Rice Institute Pamphlet-Rice University Studies, 60(3).

Turner, V. 1975. Dramas, fields, and metaphors: Symbolic action in human society. Cornell University Press.

Turner, Victor and Schechner, Richard. 1987. *The Anthropology of Performance*. New York: PAJ Books.

Vinthagen, Stellan, and Johansson, Anna. 2013. ' 'Everyday resistance': Exploration of a concept and its theories.' *Resistance Studies Magazine* 1(1): 1-46.

## Bijlage 1: Foto's ADM



De loods





**Green Ass Garden Party 16-04-2017**



**Onze slaappleats 'de Onk'.**